

**SELFGERAPPORTEERDE VRESE VAN 'n GESELEKTEERDE GROEP
VOORSKOOOLSE KINDERS IN 'N LAE TOT MIDDEL SOSIO-
EKONOMIESE STATUSGEBIED**

SUZAAN R KELLER

Tesis ingelewer ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad van Magister in Lettere
en Wysbegeerte (Voorligtingsielkunde) aan die Universiteit van Stellenbosch

Studieleier: Mev. H Loxton
Maart 2001

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie tesis vervat, my eie
oorspronklike werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige ander
universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie.

Suzaan R Keller

Datum

OPSOMMING

Die primêre doel van die onderhawige studie was om die inhoud en aantal vrese soos uitgedruk deur voorskoolse kinders in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese statusgebied te bepaal. So 'n studie is in die verlede slegs in 'n hoë sosio-ekonomiese statusgebied in Suid-Afrika gedoen (Martalas, 1999).

'n Nuwe-doelstelling van die onderhawige studie was om vas te stel of daar verskille is tussen die vrese soos uitgedruk deur die deelnemers en, indien wel, of hierdie verskille verband hou met sekere biografiese veranderlikes.

In die onderhawige navorsing is 'n oorwegend kwalitatiewe metode van data-insameling gebruik. Die data is ingesamel deur gebruik te maak van 'n semi-gestruktureerde onderhoud met die deelnemers, terwyl hulle terselfdertyd tekeninge gemaak het van dit wat hulle vrees. Die teikengroep was 50 voorskoolse kinders tussen die ouderdomme van 5 en 7 jaar wat drie kleuterskole in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese status gebied bygewoon het. Die deelnemers se benaderde nie-verbale intellektuele funksionering is met behulp van die Goodenough-Harris-Draw-a-Man toets (Richter, Griesel en Wortley, 1989) bepaal. Die deelnemers het 'n oorwegend laag gemiddelde skaaltelling volgens die DAM norms (Harris, 1963) getoon.

Die data is kwantitatief geanaliseer. Die **inhoud** en **aantal** vrese, soos deur die geselekteerde groep voorskoolse kinders in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese statusgebied gerapporteer, is bepaal. Dit is in samehang met veranderlikes naamlik **geslag**, **sosio-ekonomiese status** en **ouerrapportering** gedoen. Die inhoud en aantal vrese, soos deur die deelnemers gerapporteer, is daarna volgens bestaande kategorieë ingedeel. Vervolgens is verskille tussen, en korrelasies met biografiese veranderlikes, soos geslag, huwelikstatus, sibbestruktuur, opvoeding en werkpatroon van ouers, ouerrapportering van vrese by hul kinders en die vrese wat die deelnemers gerapporteer het, kwantitatief bepaal.

Die metode om gebruik te maak van 'n kombinasie van die teken van vrese en 'n semi-gestruktureerde onderhoud met die deelnemers was suksesvol, aangesien daar geen deelnemers was wat nie gerespondeer het nie.

Die resultate van die onderhawige navorsing het getoon dat die inhoud van die vrese in baie opsigte ooreengestem het met die van ander navorsingsbevindings. Gerapporteerde vrese vir diere, wat 57,24 % van al die genoemde vrese verteenwoordig het, was by uitstek die grootste kategorie van vrese. Die aantal vrese wat genoem is, het gestrek van 1 tot 10 per deelnemer en die gemiddelde aantal vrese per deelnemer was 2,9. Dit was egter minder as by vorige Suid-Afrikaanse navorsing van dieselfde ouderdomsgroep volgens die navorsing van Martalas (1999).

In ooreenstemming met die meeste navorsingsresultate, het meisies in die onderhawige studie meer vrese (63,45 %) as seuns (36,55 %) gerapporteer, hoewel hierdie verskil nie statisties beduidend was nie. Sommige geslagverskille was

statisties beduidend in die sin dat meisies meer vrese vir wilde diere as seuns en seuns meer in die kategorie "ander" vrese, soos byvoorbeeld vir 'n waaier, 'n baksteen, bomme, om omgery te word en videos, as meisies gerapporteer het. Hoewel dit van Martalas (1999) se navorsingsresultate verskil, is dit in ooreenstemming met die meeste ander navorsingsbevindings.

Ouers het minder vrese namens hulle kinders as die deelnemers self gerapporteer en vrese is in die kategorie "medies" gerapporteer wat nie deur die deelnemers self gerapporteer is nie. Ouers het ook meer vrese namens die meisies as namens die seuns gerapporteer.

Enkele aanbevelings vir verdere navorsing word ten slotte gemaak.

SUMMARY

The primary aim of this study was to establish the content and number of the fears expressed by pre-school children in a low to middle class socio-economic area. In South Africa, a similar study has only been undertaken in a high class socio-economic area (Martalas, 1999).

A further aim of this study was to establish whether there were differences in the fears expressed by the participants and, if so, whether these differences correlate with specific biographical variables.

A predominantly qualitative method of data collection was used in this research. The data was collected by conducting a semi-structured interview with the participants and obtaining drawings of their fears. The sample included 50 pre-school children between the ages of 5 and 7 years attending 3 preschools in a low to middle class socio-economic area. The broad non-verbal intelligence functioning of the participants were measured by the Goodenough-Harris-Draw-a-Man test (Richter, Griesel en Wortley, 1989). The average non-verbal intelligence functioning of the participants was low average according to the DAM norms.

The data was analysed quantitatively. The **content** and **number** of fears, as reported by the selected group of pre-school children in the low to middle class socio-economic area, were established and grouped into existing categories. Furthermore the relationship between the number of expressed fears, with regard to content and number, and the three biographical variables, **gender**, **socio-economic status** and **parent report**, was established. Accordingly, differences between and

correlations with biographical variables regarding race, parental marital positions, sibling structures, education of parents, their working patterns and the fears reported by parents, as well as by the participants were calculated quantitatively.

The method of combining a semi-structured interview with participants and drawings of their fears proved to be successful, as none of the participants reported no fears.

The results of this research showed that the content of the fears was similar in many ways to that of previous research results. Animal fears, at 57,24 % of all the fears expressed by the participants, comprised by far the largest category of fears. The number of the expressed fears ranged from 1 to

10 per participant, and the average number of fears per participant was 2,9. This figure was lower than the average number of fears found in previous South African research (Martalas, 1999).

Consistent with previous research, the current study showed that girls (63,45 %) had reported more fears than boys (36,55 %). In the current study however, this difference was not statistically significant. Some gender differences were statistically significant in that girls reported more fears of wild animals than boys and boys reported more fears in the category "other" fears (for example a fan, a brick, a bomb, an accident and videos) than girls. Although these results differ from South African research by Martalas (1999) research, it is similar to most other research results.

Parents reported fewer fears than the participants and they also reported the category "medical", which the participants did not mention. Parents also reported more fears for girls than for the boys.

The researcher concludes with some recommendations for further studies.

Hierdie werk is die resultaat van 'n navorsingsprojek wat van dieselfde omvang is as wat van tesse vir 'n gerigte Meestersgraad vereis word.

Die Departement Sielkunde het die reëling dat die verslag van die navorsing in die formaat van 'n wetenskaplike tydskrifartikel mag wees.

BEDANKINGS

Ek wil graag my dank en waardering aan die volgende persone uitspreek:

- Helene Loxton, my studieleier, vir haar waardevolle leiding, warmte en aanmoediging, nie slges met betrekking tot die onderhawige studie nie, maar deur die jare as dosent.
- Marianna le Roux, vir haar professionele leiding, insig en geduld met betrekking tot die statistiese analise.
- Nicolette Pretorius, as mede-navorsers, vir haar vriendskap, ondersteuning en hulp tydens die insameling van data.
- Vir al die deelnemers wat met oorgawe vertel het van hulle vrese. Sonder hulle samewerking was hierdie navorsing nie moontlik nie.
- 'n Spesiale dankie aan al die skoolhoofde, Mevv. Van den Berg, Huysamen en Esterhuysen, wat hulle samewerking ten volle verleen het.
- Mevv. Dowd, Shepherd en Georgopoulus, onderwyseresse wat uit hulle pad gegaan het om te help met die uitgee en terugkry van inligtingsbriewe en toestemmingsvorme van die ouers.
- My ouers, Johan en Harriët, vir hulle liefde, ondersteuning en volgehoue geloof in my.
- My staatmaker-vriendin Karin, wat my gehelp het met die skandering van die deelnemers se tekeninge.
- Spesiale dank en waardering aan Johann, vir sy bystand en aanmoediging deur my studie-jare.

INHOUDSOPGAWE

BLADSY

VERKLARING	ii	
OPSOMMING	iii	
SUMMARY	v	
VERKLARING VAN DEPARTEMENT	vii	
BEDANKINGS	viii	
LYS VAN TABELLE	x	
1. INLEIDING	1	
2. METODE	5	
2.1 Deelnemers	6	
2.2 Meetinstrumente	6	
2.3 Prosedure	8	
2.4 Statistiese Tegnieke	9	
3. RESULTATE	9	
4. BESPREKING	16	
5. GEVOLGTREKKING EN AANBEVELINGS	20	
6. VERWYSINGS	23	
7. BYLAE	27	
Bylae A:	Inligtingsbrief aan skoolhoofde	27
Bylae B:	Inligtingsbrief aan ouers/voogde	28
Bylae C:	Toestemmingsbrief aan ouers/voogde	29
Bylae D:	Biografiese data van die deelnemer	31
Bylae E:	Motiveringsgesprek met deelnemer	33
Bylae F:	Semi-gestruktureerde onderhoud met deelnemer	34
Bylae G:	Wilde diere	35
Bylae H:	Huishoudelike diere	36
Bylae I:	Insekte	37
Bylae J:	See-/waterdiere	38
Bylae K:	Fantasie-diere	39
Bylae L:	Regte mense	40
Bylae M:	Fantasie-mense	41
Bylae N:	Donker/nag	42
Bylae O:	Slegte droom	43
Bylae P:	Natuurlike verskynsels	44
Bylae Q:	Ander	45

LYS VAN TABELLE

TABEL	BLADSY
1. Deelnemers en biografiese veranderlikes	10
2. Kronologiese ouderdom van deelnemers en gemiddelde nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak	11
3. Inhoud en aantal gerapporteerde vrese deur geslag onderskeidelik (detail)	12
4. Inhoud en aantal gerapporteerde vrese deur geslag (opsomming)	13
5. Inhoud en aantal kindervrese gerapporteer deur ouers (detail)	14
6. Inhoud en aantal kindervrese gerapporteer deur ouers (opsomming)	15

1. INLEIDING

Berecz (1968) stel dit reeds drie dekades gelede dat goed ontwerpte studies oor vrese in normale kinders nie algemeen voorkom nie. Die meeste ondersoeke na kindervrese fokus op skoolgaande kinders (Sarason, Davidson, Lighthall, Waite & Ruebush, 1960), maar min kennis oor vrese en angs by jong kinders is beskikbaar (Draper & James, 1985). Lentz (1985a) sluit hierby aan as sy noem dat daar steeds baie min ontwikkelende, nie-patologiese studies van vrese by jong kinders gedoen is.

Vrees word beskou as 'n integrale deel van normale emosionele ontwikkeling in kinders en hoewel dit soms destruktief kan wees, dien dit 'n belangrike self-handhawende funksie (Craig, 1996; Louw, Van Ede & Louw, 1998; Van der Zanden, 1997). Vrees word meestal gedefinieer as 'n normale emosionele respons op 'n potensieel waarneembare bedreiging wat werklik of fiktief kan wees (Sarafino, 1986). Volgens Louw et al. (1998) behoort kinders nie vreesvoorwerpe of -situasies te vermy nie, maar eerder deur ouers gehelp te word om dit beter te kan hanteer.

Navorsing wat die inhoud en aantal vrese by **voorskoolse kinders** meet kan bydra tot die ontwikkeling van 'n normatiewe raamwerk waarmee kinders geassesseer kan word, ten einde te bepaal of vrese ouderdomsgepas, ekstrem of patologies is (Eme & Schmidt, 1978; Ferrari, 1986; Graziano, DeGiovanni, & Garcia, 1979; Stevenson-Hinde & Shouldice, 1995; Vandenberg, 1993). MacFarlane, Allen en Honzik (aangehaal in Berecz, 1968), is van mening dat meer inligting oor vrese in normale kinders tot 'n beter begrip van kinderfobies kan bydra. Die navorsing deur Bouldin en Pratt (1998), in samewerking met vorige navorsing oor vrese met ouers kinders (Gullone & King, 1992; King et al., 1989), suggereer 'n omgekeerde U-kurwe tussen die kinderjare en adolessensie, waartydens vrese aanvanklik verhoog van voorskool tot die vroeë skooljare en dan geleidelik afneem tot by adolessensie. In hierdie konteks het 'n studie van die aard volgens Du Toit en Kruger (1991) dus hoofsaaklik 'n primêre voorkomingsfunksie, aangesien vrese van kinders ondersoek word reeds voor hulle met die addisionele eise van 'n skoolloopbaan begin.

Reeds ses dekades gelede het Jersild en Holmes (1935) bevind dat jonger kinders meer geneig is om vrese vir spesifieke dinge, soos honde, pyn, vreemdelinge, onbekende voorwerpe, of harde geraas te hê. In teenstelling hiermee het kinders van 5 tot 6 jaar 'n toenemende vrees vir verbeeldingryke of abstrakte dinge getoon, byvoorbeeld monsters, diewe, die donker, dood, alleenwees of vernedering (Craig, 1996). Bouldin en Pratt (1998) sluit hierby aan as hulle noem dat antisiperende of verbeeldingryke vrese by kinders tussen 4 en 8 jaar voorkom. Martalas (1999), wat gebruik gemaak het van 'n semi-gestruktureerde onderhoud en tekeninge (soortgelyk as in die onderhawige studie), het vanuit haar studie met betrekking tot voorskoolse kinders in 'n middel tot hoë sosio-ekonomiese

teikenarea in die Atlantiese kusgebied, bevind dat die vrees vir diere 77,53 % van al die genoemde vrese verteenwoordig het. Dit was by uitstek die grootste kategorie van gerapporteerde vrese. Sy rapporteer 'n gemiddelde van 4,77 vrese per deelnemer. Sy het ook bevind dat 'n vrees vir dinosourusse voorgekom het, wat nog nie in vorige navorsingsbevindinge genoem is nie. Die invloed van die media, veral televisie, kon moontlik 'n rol in die ontwikkeling van die vrees gespeel het (Cantor & Hoffner, 1990).

Die primêre doel van die studie was om die **inhoud** en **aantal vrese**, soos deur die geselekteerde groep voorskoolse kinders in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese teikenarea gerapporteer, te bepaal. Dit is in samehang met veral drie veranderlikes naamlik **geslag**, **sosio-ekonomiese status** en **ouerrapportering**, wat blyk 'n beduidende invloed te hê, gedoen. Die studie het as loodsstudie deel van 'n groter doktorale navorsingsprojek uitgemaak.

Die inhoud en aantal vrese soos weergegee deur die twee **geslagte**, is ook bepaal. Meisies rapporteer oor die algemeen 'n groter aantal vrese as seuns (Bouldin & Pratt, 1998; Croake, 1969; Ferrari, 1986; King et al., 1989; Ollendick, Yule & Ollier, 1991; Vandenberg, 1993). Dit kan waarskynlik deur die leerteoretici verklaar word, wat noem dat ouers die twee geslagte verskillend sien en namate kinders ouers word, ook verskillend hanteer. Volgens die Sosiale leerteorie (Bandura, 1969) word meisies byvoorbeeld meer liefdevol en met warmte hanteer en seuns word meer prestasiegerig grootgemaak. Vrese van meisies word vervolgens meer geredelik as die van seuns aanvaar en gevolglik kan meisies vrese met meer vrymoedigheid toon. Martalas (1999) het egter in haar navorsing bevind dat seuns meer vrese as meisies gerapporteer het. Eme & Schmidt, (1978) en Maurer, (1965).het ook konstraterende resultate verkry, maar dit was nie statisties beduidend nie.

Reeds in 1956 het Angelino, Dollins en Mech deelnemers in woonareas van hoë en lae **sosio-ekonomiese status** gegroep en bevind dat daar 'n positiewe verhouding tussen sosio-ekonomiese status en die inhoud en aantal vrese teenwoordig was. In terme van die aantal vrese uitgespreek deur kinders van verskillende sosio-ekonomiese status, het Lapouse en Monk (1959) bevind dat 'n groter aantal vrese by swart en arm kinders voorkom. Ter aansluiting hierby het King et al. (1989) se studie resultate opgelewer wat daarop dui dat die gemiddelde aantal vrese ietwat hoër vir kinders uit landelike gebiede is. Bamber (1974), Ferrari (1986), Graziano et al. (1979), Marks (1987), en Neal, Lilly en Zakis (1993) is van die min ander navorsers wat ook sosio-ekonomiese status in hul studie na vrese by kinders ingesluit het. Hulle navorsingsresultate is hoofsaaklik ooreenstemmend met die van King et al. (1989). Martalas (1999) maak, na aanleiding van haar studie oor vrese by Suid-Afrikaanse voorskoolse kinders, wat hoofsaaklik op 'n middel tot hoë sosio-ekonomiese teikengroep gefokus

was, die aanbeveling dat die verwantskap tussen 'n lae sosio-ekonomiese status en vrese by voorskoolse kinders ondersoek behoort te word.

Bondy, Sheslow en Garcia (1985) het die 80-item Fear Survey Schedule (Scherer & Nakamura, 1968) met 127 kinders tussen 8 en 13 jaar en hul moeders geadministreer. Met behulp van 'n 5-punt skaal het moeders hulle eie vrese en dié van hul kinders gerapporteer, terwyl die kinders hulle eie vrese gerapporteer het. In hierdie navorsing kon moeders die mees algemene vrese van hulle kinders identifiseer. Voorskoolse kinders is egter nie in hierdie navorsing betrek nie. Bouldin en Pratt (1998) het die Fear Survey Schedule for Children (FSSC-II) (Gullone & King, 1992) aangepas ten op sigte van **ouerrapportering** en 'n jonger ouderdomsgroep kinders. Die aangepaste instrument is voltooi deur 753 ouers en kinders tussen 3 en 8,9 jaar oud. Ouers het oor die algemeen meer vrese vir skoolgaande kinders, in vergelyking met voorskoolse kinders gerapporteer. Hulle het ook meer vrese by meisies as seuns gerapporteer. Volgens Bouldin en Pratt (1998) moet die resultate versigtig geïnterpreteer word, aangesien ouers moontlik vrese gerapporteer het in ooreenstemming met geslagrolverwagtinge eerder as die ware verskille in vrees response.

'n Studie deur Lapouse en Monk (1959) het bevind dat moeders die voorkoms van vrese by hul kinders onderskat. Moeders het 41 % minder vrese weergegee, as wat deur hul kinders gerapporteer is. Dit was dan juis ook 'n newedoelstelling van die studie om ouers se rapportering van kindervrese met die selfgerapporteerde vrese van die geselekteerde groep voorskoolse kinders in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese statusgebied, te vergelyk.

Aangesien die voorskoolse kind deel van 'n groter sisteem is, is Bronfenbrenner se ekologiese sisteemteorie (1979) as meta-teorie gebruik. Binne hierdie breë raamwerk is ander teorieë soos die **kognitiewe-ontwikkelingsperspektief**, die **psigodinamiese perspektief**, asook die **sosiale-leerperspektief** toegepas.

Volgens Spronck en Compennolle (1997), is die ontwikkelende persoon in die middel van en ingebed in verskeie omgewingsisteme, wat strek van onmiddellike instellings soos die gesin na 'n meer verwyderde konteks soos die breër kultuur. Elk van die sisteme is in interaksie met mekaar en met die individu om 'n belangrike invloed op ontwikkeling te hê.

Die mikrosisteem verteenwoordig die kind se **onmiddellike omgewing**, byvoorbeeld die **huis** en die **skool** (Shaffer, 1998) en sluit die intrapsigiese dinamika in. In terme van die **kognitiewe-ontwikkelingsperspektief**, beskryf Piaget (1951) die 5 tot 7 jarige kind as in die intuïtiewe of

transisionele stadium binne die pre-operasionele periode en daarom egosentries, met die onvermoë om tussen fantasie en die werklikheid te onderskei. Die onderskeiding tussen die werklike en fiksionele stimuli word progressief deur die pre-operasionele fase verkry. Dê teorie word deur navorsing ondersteun deurdat 'n groot aantal vrese vir verbeeldingryke dinge, deur voorskoolse kinders in hierdie ontwikkelingstadium gerapporteer word (Martalas, 1999).

Ten opsigte van die **psigodinamiese perspektief** beskryf Erikson (1963) die primêre ontwikkelingskrisis van kinders tussen 3 en 6 jaar as 'n konflik tussen inisiatief en skuld. Kinders ontwikkel inisiatief deur gereelde uitdagings, maar ontwikkel skuld wanneer ouers hul in hul poging om die wêreld te eksploreer en bemeester probeer stuit. Onopgeloste konflik kan onder andere tot angstigheid by jong kinders bydra.

Voorskoolse kinders het die vermoë om basiese emosies soos geluk, hartseer en vrees te beskryf (Denham & Couchoud, 1990; Tremewan & Strongman, 1991). Volgens Liwag en Stein (aangehaal in Martalas, 1999) kan voorskoolse kinders ook koherente en betekenisvolle herinneringe of emosionele gebeure herwin, veral die wat direk hul welstand beïnvloed.

Die mesosisteem verwys na die **interverhouding** tussen mikrosisteme soos die **huis, skool en portuurgroepe** (Shaffer, 1998). Die interaksie van die skool of die portuurgroepe met die huis, voorsien verdere stimuli vir kindervrese byvoorbeeld skeidingsangs (Bowlby, 1980) en skoolfobie (Shand, 1994). Bronfenbrenner (1979) beklemtoon dat die ontwikkelende kind 'n aktiewe deelnemer is in verskeie instellings wat die mesosisteem vorm.

Die derde omgewingslaag, of die eksosisteem, bestaan uit 'n konteks waarvan kinders en adolessente nie direk deel is nie, maar wat hulle ontwikkeling wel beïnvloed (Shaffer, 1998). **Ouers se werkomgewing** is 'n eksosistemiese invloed, asook die **media**, veral televisie, wat getoon het om 'n invloed op kinders se vrese te hê (Cantor & Hoffner, 1990). Louw et al. (1998) verwys na verskeie studies ten opsigte van die effek van televisie op kinders en kom tot die gevolgtrekking dat televisie beide 'n positiewe en negatiewe effek op kinders het.

Bandura (1969) se **sosiale leerteorie** het reeds twee dekades gelede gepoog om menslike gedrag te verklaar, en noem dat gedrag deur eksterne versterkings sowel as deur die observering van 'n gebeurtenis beïnvloed word. Indien 'n kind dus met vrees reageer op byvoorbeeld 'n televisieprogram en ouers die gedrag versterk deur liefkosing, is daar 'n hoë waarskynlikheid dat hy/sy soortgelyke reaksie in die toekoms, op soortgelyke stimuli sal openbaar. Dit kan ook gebeur dat 'n kind observeer

hoe sy ouer broer of suster met vrees, na aanleiding van 'n televisieprogram reageer en die informasie benut om op 'n later stadium teenoor soortgelyke stimuli, dieselfde op te tree.

Die sosiale leerteorie beklemtoon verder die implikasie wat blootstelling op kinders kan hê. Die feit dat Suid-Afrikaanse kinders aan buitengewoon hoë geweld blootgestel word, is onbetwisbaar en die sielkundige effek van so 'n blootstelling bly 'n debatteerbare onderwerp (Duncan & Rock, 1997; Hickson & Kriegler, 1991; Robertson, 1988). In aansluiting hierby noem Papalia en Olds (1986) dat geweld 'n nadelige effek op kinders kan hê en selfs die indirekte waarneming van geweld op televisie tot die ontwikkeling van vrese by kinders kan bydra.

Die makrosisteem wat **waardes, wette en gewoontes** van 'n samelewing insluit, is krities vir die ontwikkeling van 'n kind, aangesien dit 'n invloed op al die ander vlakke kan uitoefen (Bronfenbrenner, 1979). Dawes en Donald (1994) verwys na die verreikende gevolge van Apartheid in Suid-Afrika en die destruktiewe invloed op die ekonomie, opvoeding en vlakke van geweld in die land. Volgens die skrywers is die Suid-Afrikaanse makrosisteem verantwoordelik vir die generering van vrees, haat en wanhoop. Sosio-ekonomiese status kan dus moontlik op hierdie vlak 'n rol ten opsigte van die inhoud en aantal vrese van voorskoolse kinders speel.

Die interaksie tussen die verskillende sisteme kan as volg geïllustreer word: Shaffer (1998) verwys na die invloed wat werkloosheid van die ouers (eksosisteem) op ander gesinslede het, byvoorbeeld verhoogde konflik tuis (mikrosisteem), wat kan lei tot vrees by die kind, wat op sy beurt weer skoolprestasie kan beïnvloed (mesosisteem) (Martalas, 1999).

Dit is dus uit bogenoemde teorieë duidelik dat die voorskoolse kind, as gevolg van sy/haar ontwikkelingsfase en veral binne 'n komplekse samelewing, baie kwesbaar is om vrese te ontwikkel. Teen hierdie konteks is die bestudering van kindervrese binne die Suid-Afrikaanse samelewing dan ook baie relevant, veral met die oog op voorkomingsprogramme.

2. METODE

'n Oorwegende **kwalitatiewe, eksploratiewe** ondersoekmetode van data-insameling, soos reeds effektief deur Martalas (1999) aangewend, is in hierdie navorsing gebruik. Die voordeel van kwalitatiewe navorsing in vergelyking met kwantitatiewe navorsing word deur Rubin (aangehaal in Dibrelle & Yamamoto, 1986) as volg uitgelig:

Such probability studies tell us something about social trends; but they leave us guessing about their effects on the people who must live them. For that,

nothing replaces the smaller sample qualitative research based on face-to-face interaction with other humans - research that can capture the fullness and richness of life as it is experienced by those who live it, that can teach us something about the way people interpret the world and give meaning to their lives (p.15).

2.1 Deelnemers

Die drie pre-primêre skole met kinders tussen die ouderdom van 5 en 7 jaar, wat reeds vir 'n minimum van drie maande by die pre-primêre skool in die Goodwood munisipale-gebied ingeskryf is, is by die navorsing betrek. Die ouderdomme van die kinders het gestrek van 5 jaar 7 maande tot 6 jaar 6 maande (Tabel 2). Daar was 21 seuns en 29 meisies (Tabel 1), waarvan 22 kinders blank en 22 kinders bruin was, terwyl die swart en Indiër kinders onderverteenvoerdig was met 1 en 5 kinders onderskeidelik. Die kinders se gemiddelde nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak was tussen 100,6 en 68,0 (Tabel 2).

Daar was potensieel ongeveer 80 kinders in hierdie drie skole tussen die ouderdom van 5 en 7 jaar, (Tabel 2) wat van voorneme was om in die jaar 2001 met Graad 1 te begin. Briewe is aan elke ouer uitgegee om beide ouers en kinders aan te moedig om aan die studie deel te neem. Na aanleiding van die terugvoer en skriftelike toestemming van die ouers om aan die studie deel te neem, is 50 deelnemers by die studie betrek. 'n Medenavorser (Pretorius, in druk) het 'n nuttige studie rondom ouerskapstyl met die betrokke deelnemers se ouers gedoen.

Na aanleiding van die inligting verskaf deur die Sentrale Statistiek Diens (1991), oor die sosio-ekonomiese status, kan die teikengebied as 'n lae tot middel sosio-ekonomiese statusgebied beskryf word, op grond van die volgende:

- Vlak van opvoeding: Twaalf persent van die totale teikenpopulasie (6 709) het matriek as hoogste kwalifikasie, 0,5 % het 'n nagraadse kwalifikasie en 7,5 % is ongeletterd.
- Inkomste: Die gemiddelde inkomste per huisgesin per maand is R2 100, terwyl die jaarlikse inkomste wissel tussen R18 001 en R30 000.
- Beroepstatus: Dertig persent van die teikenpopulasie werk voltyds, terwyl 5,2 % werkloos is. Tuisteskeppers, gestremdes en pensioenarisse maak die res van die populasie uit.

2.2 Meetinstrumente

Die meetinstrumente word vervolgens in volgorde van aanwending beskryf.

2.2.1. Goodenough-Harris-Draw-a-Man Toets (DAM)

Volgens Handler (aangehaal in Brems, 1993), is die DAM een van die top vyf projektiewe meetinstrumente vir voorskoolse kinders in gebruik. Die DAM is gebruik om rapport tussen die navorser en die deelnemers te bewerkstellig sowel as vir die projektiewe potensiaal. Indien dit sou voorgekom het dat 'n deelnemer weergee dat hy/sy geen vrese het nie, kon die toets gebruik word vir die projeksie van die deelnemer se vrees, soos in Bauer (1976) se navorsing aangewend is. Volgens Harris (1963) korreleer die tellings van die DAM nie volledig met die IK-tellings van 'n goed geadministreerde individuele intelligensie toets nie. Die DAM is egter steeds volgens Richter, Griesel en Wortley (1989) 'n nuttige toets om intellektuele funksioneringsvlak te assesser, omdat dit kindervriendelik en nie-verbaal is, asook maklik om te administreer.

2.2.2 Semi-gestruktureerde onderhoudsformaat

Die semi-gestruktureerde onderhoud (vergelyk Bylae F) laat die navorser toe om buigsaam te wees, ten einde by elke unieke deelnemer aan te pas (Dooley, 1995 & Kruger, 1989). Volgens Kvale (1983) maak onderhoude dit vir deelnemers moontlik om hulle eie beskrywing te organiseer, en dus uit te lig wat hy-/syself as belangrik beskou, in teenstelling met multi-keuse vraelyste, waar vrae reeds vooraf deur kenners geformuleer is. Die semi-gestruktureerde onderhoud as metode van data-insameling help ook om 'n verhouding te vestig (Kruger, 1989; Reed, Carter & Miller, 1992). Martalas (1999) het in haar navorsing die semi-gestruktureerde onderhoudsformaat gebruik en dit was suksesvol in die sin dat daar geen deelnemers was wat nie gereesondeer het nie.

Riglyne is gebaseer op die navorsing van Band en Weiss (1988); Bauer (1976); Eme en Schmidt (1978); Lentz (1985a) en Maurer (1965) vir die formulering van tentatiewe sleutelvrae vir die onderhoud. 'n Toepaslike woordkeuse vir vrees is geselekteer na aanleiding van navorsingsresultate wat deur Martalas (1999), Russel (1990), en Ryall en Detiker (1978) verkry is. Hoewel elke onderhoud dieselfde sleutelvrae bevat het, het die onderhoude effens van mekaar te verskil, as gevolg van die unieke dinamika van elke onderhoudsituasie.

2.2.3 Tekeninge

Die semi-gestruktureerde onderhoud (vergelyk Bylae F) het voorsiening gemaak dat die navorser vir die deelnemer kon vra om dit te teken waarvoor hy/sy bang is. Volgens Jenkins (aangehaal in Van der Merwe & Jacobs, 1992) is tekeninge 'n medium waardeur kinders oor hulself en hul omgewing kommunikeer. Van Zyl (1990) noem dat teken 'n natuurlike wyse van kommunikasie en ekspressie is, waardeur die kinders uiting kan gee aan hulle gevoelens en gedagtes.

Met die insluit van tekeninge as medium vir kommunikasie, het die navorser gepoog om die deelnemers se weerstand in die vorm van weiering om te reageer op die potensieel bedreigende onderwerp af te weer, soos ook in Martalas (1999) se navorsing aangewend. Die deelnemers is aangemoedig om aan die navorser sy/haar vrese te vertel, terwyl daar terselfdertyd 'n tekening van die vrese gemaak is.

2.2.4 Ouerrapportering

Ouers is deur middel van 'n biografiese vraelys (vergelyk Bylae D) uitgevra na die vrese van hul voorskoolse kinders. Bouldin en Pratt (1998) maak die aanname dat **ouerrapportering** van vrese by kinders in direkte verband met die selfgerapporteerde vrese van kinders gebring moet word.

2.3 Prosedure

Nadat toestemming van die Wes-Kaapse Onderwys Departement sowel as die drie skoolhoofde van die betrokke skole in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese statusgebied verkry is, is briewe aan ouers (vergelyk Bylae B en C) van die kinders in die drie betrokke skole uitgegee, om ook hulle toestemming te verkry. Die finale ondersoekgroep het bestaan uit die kinders van wie ouerlike toestemming vir 'n individuele onderhoud met die navorser verkry is.

Die navorser het vervolgens die geselekteerde deelnemers vooraf by die verskillende skole in groepsverband besoek om informeel met hulle kennis te maak, aangesien dit volgens Kruger (1989) belangrik is vir betroubare resultate dat 'n nie-bedreigende verhouding vooraf gevestig moet wees.

Volgens Dibrell en Yamamoto (1986) en Martalas (1999) is dit belangrik om 'n lokaal wat aan die deelnemers bekend is te gebruik, ten einde betroubare resultate te verseker. In die onderhawige studie is 'n lokaal, bekend aan die deelnemers, gekies om die onderhoud met hulle te voer. 'n Sessie, wat tussen 45 en 60 minute geduur het, is per deelnemer toegestaan. Die navorser het die sessie met 'n motiveringsgesprek met die deelnemer (vergelyk Bylae E) begin om 'n nie-intimiderende, kindervriendelike atmosfeer te skep, en dan na aanleiding van die kind se tempo geleidelik voortgegaan.

Aangesien die semi-gestruktureerde onderhoud met die deelnemer (vergelyk Bylae F) op band geneem is, is die rol van die bandopnemer vooraf verduidelik, ten einde moontlike spanning te verlig. Die navorser het daarna met behulp van semi-gestruktureerde vrae geëksploreer rondom vrese, terwyl die deelnemer geteken het wat hy/sy vrees. Indien dit sou voorkom dat 'n deelnemer nie direk 'n vrees kon identifiseer nie, is daar as tweede opsie na die persoon in die DAM-tekening verwys word ten einde te eksplloreer wat die menstekening vrees. Ten einde die onderhoud positief af te sluit, is die

deelnemer gevra of hy/sy 'n storie van sy/haar eie keuse wil vertel. Indien die deelnemer wou, kon hy/sy, sy/haar stem op die bandopnemer hoor, deur na die storie te luister (Martalas, 1999). Hierdie metode laat die deelnemers volgens Dibrell en Yamamoto (1986) voel of hulle vennote in navorsing is. Deelnemers is ook toegelaat om, indien hul daarna wou, 'n vrye tekening te maak, ten einde hulle op hul gemak te stel voordat hulle die onderhoudsituasie verlaat.

Die bandopname is vervolgens verbatim getranskribeer. Die inhoud van die deelnemers se vrese is daarna gegroepeer in vooraf bepaalde kategorieë, terwyl daar ook voorsiening gemaak is vir nuwe response (Draper & James, 1985).

Die navorser het die biografiese vraelys aan ouers gestuur, ten einde te bepaal watter vrese die kinders volgens hulle ouers het. Die response van die ouers is daarna met die selfgerapporteerde vrese van die voorskoolse kinders vergelyk, ten einde te bepaal of ouers bewus is van die mees algemene vrese van hul kinders.

2.4 Statistiese Tegnieke

Statistiese analise is uitgevoer met behulp van die statistiese program SPSS (George & Mallery, 1999).

Die **inhoud** en **aantal** vrese van voorskoolse kinders in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese status gebied is geëksploreer, volgens reeds bestaande kategorieë soos beskryf deur Martalas (1999). Voorsiening is ook vir nuwe kategorieë gemaak. Die resultate wat die studie lewer is vergelyk met betrekking tot drie veranderlikes naamlik: **sosio-ekonomiese status**, **geslag** en die resultate van **ouerrapportering** van vrese by kinders. Verskille tussen die inhoud en aantal vrese en die veranderlikes, geslag en ouerrapportering, is bereken deur die Mann-Whitney U-toets (George & Mallery, 1999).

Korrelasies tussen die inhoud en aantal vrese en veranderlikes is bereken deur die Spearman korrelasie koëffisiënt en die Kruskal-Wallis 1-way ANOVA (George & Mallery, 1999).

3. RESULTATE

3.1 Biografiese data van deelnemers

Daar was 'n totaal van 50 onderhoude, waarvan 21 met seuns en 29 met meisies was (vergelyk Tabel 1). Die kultuur, huwelikstatus van ouers, sibbestruktuur, opvoeding van ouers en ouerlike werkspatroon word ook in Tabel 1 weergegee.

Tabel 1Deelnemers se Biografiese Besonderhede (N=50)

Biografiese veranderlikes	F	%
<i>Geslag</i>		
Seuns	21	42
Meisies	29	58
Totaal	50	100
<i>Kultuur</i>		
Blank	22	44
Bruin	22	44
Swart	1	2
Indiër	5	10
Totaal	50	100
<i>Huwelikstatus</i>		
Pa en ma getroud	39	78
Woon by ma, geskei	7	14
Ma, nooit getroud	1	2
Weduwee	1	2
Saamwoon	2	4
Totaal	50	100
<i>Sibbestruktuur</i>		
Enigste kind	15	30
1 ouer sib	17	34
1 jonger sib	8	16
1 ouer, 1 jonger	3	6
2 of meer ouer sibbe	5	10
2 ouer, 1 jonger	1	2
1 ouer, 2 jonger	1	2
Totaal	50	100
<i>Opvoeding van ouers</i>		
Een/albei ouers gr1 – 7	6	12
Een/albei ouers gr8 – 12	40	80
Een/albei ouers tersiër	4	8
Totaal	50	100
<i>Ouers werkpatroon</i>		
Vader voltyds, moeder voltyds	15	30
Vader voltyds, moeder halfdag	10	20
Vader voltyds, moeder tuis	14	28
Moeder voltyds, pa?	8	16
Moeder deelyds, pa?	1	2
Moeder tuis, vader werkloos	2	4
Totaal	50	100

Daar was meer meisies as seuns in die onderhawige navorsing betrokke. Vanuit Tabel 1 is dit duidelik dat daar ewe veel Wit (n=22) en Bruin (n=22) voorskoolse deelnemers by die onderhawige navorsing ingesluit is, terwyl die Swart (n=1) en Indiër (n=5) kultuurgroepe onderverteenvoerdig was. Dit kom verder na vore dat die meeste deelnemers (78 %) uit gesinne gekom het waar die ouers getroud is. Vier-en-dertig persent van die deelnemers het een ouer broer of suster, terwyl 30 % die enigste kind in die gesin was. Die meeste ouers (80 %) het, volgens Tabel 1, hoërskoolopleiding en

30 % van die deelnemers se ouers het beide voltyds gewerk. Dit verskil hoofsaaklik van die inligting van die Sentrale Statistiek Diens (1991), wat meld dat 12 % van die totale populasie matriek as hoogste kwalifikasie het en dat 30 % van die totale populasie voltyds werk. Die tendense waarneembaar is dat die steekproef 'n hoër statusgebied verteenwoordig as die totale populasie.

Tabel 2 dui die verspreiding van die kronologiese ouderdomme en die gemiddelde benaderde nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak, volgens die norms van die Goodenough-Harris-Draw-a-Man toets (DAM)(Harris, 1963) aan.

Tabel 2

Kronologiese Ouderdom van Deelnemers en Gemiddelde Nie-verbale Intellektuele Funksioneringsvlak (N=50)

Kronologiese ouderdom	F	\bar{X}
5 jaar 7 maande	3	94,6
5 jaar 8 maande	8	87,5
5 jaar 9 maande	3	100,6
5 jaar 11 maande	5	84,2
6 jaar 0 maande	7	76,6
6 jaar 1 maande	5	76,4
6 jaar 2 maande	6	87,2
6 jaar 3 maande	8	82,4
6 jaar 5 maande	2	99,5
6 jaar 6 maande	3	68,0
Totaal	50	

Die gemiddelde nie-verbale intellektuele funksioneringvlak per ouderdomsgroep is bepaal. Die deelnemers se gemiddelde kronologiese ouderdom was 6 jaar. Die gemiddelde skaaltelling van al die deelnemers, volgens die DAM norms (Harris, 1963), was 84,2. Dit kan egter nie as 'n eksakte telling geïnterpreteer word nie, maar is slegs 'n breë aanduiding van die deelnemers se benaderde nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak. Aangesien die gemiddelde nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak van die deelnemers, volgens die DAM norms, laag gemiddeld was (vergelyk Tabel 2), is die algehele intellektuele funksioneringsvlak van deelnemers met onderwyseresse en ander kollaterale inligting uitgeklaar. Geen ooglopende verstandelike gestremheid, soos wat moontlik geïnterpreteer kon word in terme van Tabel 2, kon geverifieer word nie. Volgens Vandenberg (1993) word verstandelike gestremdheid met onder andere die ontkenning van vrese by kinders geassosieer. Laasgenoemde het egter nie in die onderhawige navorsing na vore gekom nie.

3.2 Beskrywing van inhoud en aantal vrese

Tabel 3 voorsien in detail die kategorieë en aantal kere wat 'n spesifieke vrees deur 'n seun of meisie gerapporteer is, en Tabel 4 voorsien 'n opsomming daarvan.

Tabel 3Inhoud en Aantal Gerapporteerde Vrese deur Geslagte Onderskeidelik (detail)

Kategorie		Geslag		Totaal
		Seuns	Meisies	
Wilde diere	Leeu	3	7	10
	Gorilla	0	2	2
	Tier	0	2	2
	Slang	1	7	8
	Olifant	0	3	3
	Krokodil	2	3	5
	Verkleurman.	0	1	1
	Muis	0	3	3
	Wolf	1	1	2
	Renoster	0	1	1
	Duif	0	1	1
	Voël	0	1	1
	Skoenlapper	0	1	1
	Arend	0	1	1
	Vis	0	1	1
	Koei	0	1	1
	Kraai	1	0	1
	Kameelperd	0	1	1
	Hond	1	6	7
	Kat	2	2	4
Insekte	Spinnekop	0	3	3
	Kokkerot	0	1	1
See/water	Haai	2	2	4
	Seekat	1	0	1
Fantasie-diere	Dinosaurius	1	2	3
	Monster	6	5	11
	Draak	1	1	2
	Lion King	1	0	1
	Simba	0	1	1
Regte	Pa slaan	1	0	1
Mense	Maat slaan	1	0	1
	Mans praat	0	1	1
	Man se hand	0	1	1
	Bendes	2	2	4
	Vreemdes	0	1	1
	Man dood	0	1	1
	Siamese twee	0	1	1
	Ma weg	1	1	2
	Ma en pa baklei	1	0	1
	Spook	9	8	17
	Freddy Kruger	1	1	2
	Duiwel	0	3	3
	Tokkelos	0	1	1
	Reus	0	1	1
	Man se oë	1	0	1
	Marsmannetjie	0	1	1
Donker	Donker	4	3	7

Slegte Droom	Ontvoer	0	1	1
	Mes	0	1	1
	Baklei	1	0	1
Natuurver skynsels	Donderweer	0	1	1
	Water	2	0	2
Ander	Waaier	1	0	1
	Baksteen	0	1	1
	Afval	0	1	1
	Bomme	1	0	1
	Omry	1	0	1
	Video	2	0	2
	Totaal	53	92	145

Tabel 4Inhoud en Aantal Gerapporteerde Vrese volgens Geslag (Opsomming)

Kategorie	Vrese: Seuns f	% van totale vrese f	Vrese: Meisies f	% van totale vrese f	Totaal	% van totale vrese
Wilde diere	8	5,52	37	25,52	45	31,03
Huis diere	3	2,07	8	5,52	11	7,59
Insekte	0	-	4	2,76	4	2,76
See/water	3	2,07	2	1,38	5	3,45
Fantasie-diere	9	6,21	9	6,21	18	12,41
Totale diere	23	15,87	60	41,39	83	57,24
Regte mense	6	4,14	8	5,52	14	9,65
Fantasie-mense	12	8,27	16	11,03	28	19,31
Donker/nag	4	2,75	3	2,07	7	4,83
Slegte droom	1	0,69	2	1,38	3	2,07
Natuur versk	2	1,38	1	0,69	3	2,07
Ander	5	3,45	2	1,38	7	4,83
Totale n vrese	53	36,55	92	63,45	145	100,00

Die deelnemers se tekeninge wat die verskeie vrese weergee, is saamgegroepeer om 'n verteenwoordiging van die verskillende kategorieë (Martalas, 1999), soos opgesom in Tabel 4 te voorsien:

- Wilde diere (sien Bylae G)
- Huishoudelike diere (sien Bylae H)
- Insekte (sien Bylae I)
- See/waterdiere (sien Bylae J)
- Fantasie-diere (sien Bylae K)
- Regte mense (sien Bylae L)
- Fantasie-mense (sien Bylae M)
- Donker/nag (sien Bylae N)

- Slegte droom (sien Bylae O)
- Natuurlike verskynsels (sien Bylae P)
- Ander (sien Bylae Q)

Van die totale aantal vrese van 145, het seuns 53 verskillende vrese (36,55 %) en meisies 92 verskillende vrese (63,45 %) gerapporteer. Die gemiddelde aantal vrese per deelnemer gerapporteer was 2,9. Seuns het gemiddeld 2,52 vrese en meisies 3,17 vrese gerapporteer. Die aantal vrese, nadat die deelnemers gereageer het op die aanvanklike vraag "waarvoor is jy bang", is verkry deur konsekwent vir al die deelnemers te vra "Is daar nog dinge waarvoor jy bang is?" (vergelyk Bylae F)

Vrese vir diere (57,24 %), van al die uitgesproke vrese deur die deelnemers, het die grootste kategorie van vrese uitgemaak. Die wilde dier wat die meeste gevrees is, was die leeu, wat deur 20 % van die deelnemers gerapporteer is. Fantasia-mense (vergelyk Tabel 4) het die tweede grootste kategorie van vrese uitgemaak, en spoke is die meeste (30 %) binne hierdie kategorie gerapporteer. Die derde grootste kategorie was die fantasie-dier, en die monster is deur 22 % van die deelnemers in hierdie kategorie gerapporteer. Die vierde grootste kategorie van vrese wat deur deelnemers gerapporteer is, was regte mense.

Vyftig ouers, bestaande uit óf 'n vader óf 'n moeder van die deelnemers, het gerapporteer wat sy/haar kind vrees. Tabel 5 dui die kategorieë en aantal vrese wat deur die 'n ouer gerapporteer is aan en Tabel 6 voorsien dieselfde inligting, maar in opsommingsformaat.

Tabel 5

Inhoud en Aantal Kindervrese Gerapporteer deur Ouers (detail) (N=50)

Kategorie		Geslag		Totaal
		Seuns	Meisies	
Wilde diere	Muis	0	2	2
Huisdiere	Kat	0	1	1
	Hond	0	3	3
Insekte	Spinnekop	1	4	5
Fantasie-diere	Monster	0	1	1
Regte mense	Pakslae/skel	2	3	5
	Ma/pa weg	0	2	2
	Dronk mense	1	1	2
	Ontvoer	2	1	3
Fantasie-mense	Spook	0	1	1
Donker/nag	Donker	9	8	17
Nat verskynsels	Blits	0	1	1
	Seewater	0	1	1
Ander	Alleenwees	6	7	13
	Video/TV	1	2	3
	Geweld	1	1	2
	Spoed	1	1	2
	Vernedering	1	1	2

Medies	Inspuiting	0	1	1
	Hospitaal	1	1	2
	Brand: kookwater	0	1	1
	Dood	0	2	2
Totaal		26	46	72

Tabel 6

Inhoud en Aantal Kindervrese Gerapporteer deur Ouers (opsomming) (N=50)

Kategorie	Vrese: Seuns	% van totale vrese	Vrese: Meisies	% van totale vrese	Totaal	% van totale vrese
	f	f	f		f	
Wilde diere	0	0	2	2,77	2	2,77
Huisdiere	0	0	4	5,56	4	5,56
Insekte	1	1,39	4	5,56	5	6,95
Fantasie- diere	0	0	1	1,39	1	1,39
Regte mense	5	6,94	7	9,72	12	16,66
Fantasie- mense	0	0	1	1,39	1	1,39
Donker/nag	9	12,50	8	11,11	17	23,61
Natuurlike Verskynsels	0	0	2	2,78	2	2,78
Ander	10	13,89	12	16,67	22	30,56
Medies	1	1,39	5	6,94	6	8,33
Totaal	26	36,11	47	63,89	73	100

Terwyl wilde diere die kategorie was wat die meeste deur die deelnemers gerapporteer is, het ouers gerapporteer dat kinders hoofsaaklik die kategorieë "ander" en "donker/nag" (vergelyk Tabel 6) vrees. In die kategorie "ander", word alleenwees volgens ouerrapportering die meeste deur kinders gevrees. In teenstelling met die deelnemers se hoë rapportering van vrese vir die kategorieë fantasie-mense en fantasie-diere, het ouers 'n lae rapportering van die kategorieë gerapporteer. Hulle het egter gerapporteer dat kinders dikwels regte mense vrees, wat deur die deelnemers as die vierde grootste kategorie gerapporteer is. Medies, as kategorie, is deur ouers gerapporteer (vergelyk Tabel 6) wat glad nie deur die deelnemers gerapporteer is nie.

3.2 Vrese volgens geslag van deelnemers

Daar was statisties beduidende verskille tussen seuns en meisies ($r = 0.028$; $u = 202.0$) in die gerapporteerde vrese vir wilde diere volgens die Mann-Whitney U-toets. Meisies het 37 en seuns het 8 vrese vir wilde diere onderskeidelik getoon. Daar was ook 'n statisties beduidende verskil tussen seuns en meisies in die kategorie "ander" vrese ($r = 0.038$; $u = 245.0$). Meisies het 2 en seuns 5 vrese in die kategorie "ander" vrese gerapporteer.

3.4 Korrelasies tussen vrese en biografies veranderlikes

Met die benutting van die Spearman korrelasie koëffisiënt is 'n betekenisvolle positiewe korrelasie ($r = 0.32$; $p = 0.026$) tussen geslag en vrese vir wilde diere gevind. Na aanleiding van die beskrywende statistiek, blyk dit dat meisies meer vrese vir wilde diere as seuns in die studie gerapporteer het. 'n Statisties beduidende negatiewe korrelasie ($r = 0.296$; $p = 0.037$) is gevind tussen geslag en "ander" vrese. Onder die kategorie "ander" vrese is byvoorbeeld 'n waaier, 'n baksteen, bomme, om omgery te word en videos (sien Tabel 4) aangedui.

4. BESPREKING

Die Goodenough-Harris-Draw-a-Man Toets (DAM) (Harris, 1963) was geskik in die benutting daarvan om 'n breë aanduiding van nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak van die deelnemers te verkry. 'n Meer akkurate aanduiding van die deelnemers se intellektuele funksioneringsvlak sou verkry kon word deur 'n reeks psigometrieëse evaluering saam met die DAM te gebruik, maar dit was nie deel van die doelstellings en motivering in die onderhawige navorsing nie.

Die DAM se grootste verdienste in hierdie navorsing was die positiewe bydra tot die bewerkstelling van vinnige rapport tussen die navorser en deelnemers. Dit was suksesvol om 'n semi-gestruktureerde onderhoud en tekeninge van die deelnemers se vrees/vrese te kombineer in die uitlokking van 'n respons, aangesien nie een van die deelnemers geen vrees gerapporteer het nie.

Martalas (1999) het vanuit haar studie met betrekking tot voorskoolse kinders in die Atlantiese kusgebied, bevind dat die gerapporteerde vrees vir diere (77,53 %) die grootste kategorie van vrese was. In die onderhawige studie is 'n soortgelyke bevinding gemaak deurdat vrese vir diere (57,24 %) die meeste deur deelnemers gerapporteer is. Vanuit haar studie is die vrees vir dinosourus vir die eerste keer in navorsingsbevindinge genoem, wat ook deur die onderhawige studie na vore gekom het. Die invloed van die media, veral televisie as 'n eksosisteem, kon moontlik 'n rol in die deelnemers se gerapporteerde vrees vir dinosourusse gespeel het (Bronfenbrenner, 1979; Cantor & Hoffner, 1990). In die onderhawige studie was fantasie-mense die tweede grootste kategorie, wat response soos die vir Freddy Kruger 'n bekende karakter in 'n gruwelrolprent, spoke en marsmannetjies (vergelyk Tabel 3) insluit. Dit kan waarskynlik verklaar word deur die deelnemers (72 %) wat volgens die biografiese vraelys (vergelyk Bylae D), gemiddeld tussen 2 en 7 uur per dag, sonder ouer toesig televisie kyk.

Volgens Jersild en Holmes (1935); Craig (1996) en Bouldin en Pratt (1998), toon kinders tussen die ouderdom van 4 en 8 jaar toenemende vrees vir verbeeldingryke dinge. In die onderhawige navorsing

het fantasie-diere, hoofsaaklik monsters, die derde grootste kategorie van vrese uitgemaak (vergelyk Tabel 4).

Deelnemers het in die onderhawige navorsing vrese vir bomme onder die kategorie "ander" vrese gerapporteer (vergelyk Tabel 3), wat nie in Martalas (1999) se navorsing met die deelnemers in 'n middel tot hoë sosio-ekonomiese statusgebied, gerapporteer is nie. Die kategorie regte mense soos byvoorbeeld om deur my pa geslaan te word; om deur my maat geslaan te word; 'n man met groot hande; bendes; vreemdes; 'n man wat dood is; en ouers wat baklei (vergelyk Tabel 3), was die vierde grootste kategorie van gerapporteerde vrese (9,65 %), terwyl die kategorie slegs 3,37 % van die totale aantal gerapporteerde vrese in Martalas (1999) se navorsing uitgemaak het. Die kategorie regte mense in Martalas (1999) se navorsing het verder slegs twee items, naamlik vreemdes/diewe en broer/suster ingesluit. Dit sou moontlik daarop kon dui dat geweld meer algemeen in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese statusgebied as byvoorbeeld in 'n middel tot hoë sosio-ekonomiese statusgebied voorkom. Die onderhawige navorsing is onderverteenvoerdig wat sekere kultuurgroepe betref, sodat daar nie werklik grondige afleidings hieromtrent gemaak kan word nie.

Meisies het, soos in die bevindinge van Bouldin en Pratt (1998), Croake (1969), Ferrari (1986), King et al. (1989), Ollendick et al. (1991), en Vandenberg (1993) se studies, ook oor die algemeen meer vrese in die onderhawige navorsing gerapporteer, maar dit was statisties beduidend slegs in die kategorie "wilde diere". Martalas (1999) rapporteer egter kontrasterende resultate ten opsigte van geslag. Dit kan moontlik deur die Sosiale leerteorie (Bandura, 1969) se siening, naamlik dat ouers meisies en seuns verskillend beskou en verskillend teenoor hulle optree, verklaar word. Volgens hierdie teorie word meisies meer liefdevol en met warmte hanteer en seuns meer prestasie gerig grootgemaak. Dit lei gevolglik daartoe dat meisies se vrese meer geredelik as dié van seuns aanvaar word. Seuns het statisties beduidend meer vrese in die kategorie "ander" soos byvoorbeeld vir 'n waaier, 'n baksteen, om af te val, bomme, om omgery te word en videos (vergelyk Tabel 3) gerapporteer, waarskynlik omdat veral Vaders seuns as sterker en meer gehard as meisies beskou en dienoreenkomstig teenoor hulle optree.

Daar is in die onderhawige studie, in 'n middel tot lae sosio-ekonomiese teikengebied, gemiddeld 2,9 vrese per deelnemer gerapporteer. Dit is kontrasterend met Lapouse en Monk (1959) se navorsingsresultate wat noem dat 'n groter aantal vrese by swart en arm kinders voorkom. Jersild en Holmes reeds in 1935 deur middel van in vivo waarneming 4,77 vrese per deelnemer bevind, wat deur Martalas (1999) se navorsing deur middel van semi-gestruktureerde onderhoude en tekeninge, bevestig is. Dit is egter belangrik om in ag te neem dat die swart deelnemers (n=1)

ondervteenwoordigend in die onderhawige navorsing was (vergelyk Tabel 1). Tabel 1 dui ook verder aan dat die teikenpopulasie 'n hoër statusgebied as die totale populasie verteenwoordig na aanleiding van die inligting van die Sentrale Statistiek Diens.

Vervolgens word daar egter steeds 'n moontlike verklaring van die diskrepansie bespreek. Die lae gemiddelde aantal vrese (2,9) per deelnemers kan moontlik deur die deelnemers se nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak verklaar word. Hoewel dit nie as 'n akkurate weergawe van die deelnemers se intellektuele vermoëns beskou kan word nie, het die meeste deelnemers (vergelyk Tabel 2), 'n laag gemiddelde nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak volgens die DAM norms (Harris, 1963) getoon. Volgens Vandenberg (1993) word die ontkenning van vrese onder andere met verstandelike gestremdheid geassosieer. Die moontlike afleiding kan hieruit gemaak word, dat die neiging tot 'n laag gemiddelde intellektuele funksioneringsvlak van die meeste deelnemers, dalk verband hou met die tendens om minder vrese te rapporteer. Dit is waarskynlik vir kinders met 'n laer intellektuele funksioneringsvlak moeiliker om hulle vrese te verwoord. Verdere navorsing ten opsigte van verskille in verstandelike funksionering en gerapporteerde vrese by voorskoolse kinders word egter verlang.

Uit die resultate (vergelyk Tabel 5), het daar 'n diskrepansie tussen ouerrapportering en deelnemers se gerapporteerde vrese geblyk. Ouers het gerapporteer dat volgens hulle mening die inhoud van hulle kinders se vrese oorwegend ten opsigte van die kategorie "donker/nag" en die kategorie "ander", wat hoofsaaklik alleenwees insluit, behoort te wees. Dit is in ooreenstemming met Draper en James (1985) se resultate oor ouerrapportering van voorskoolse kindervrese, wat dieselfde kategorieë van vrese as by Jersild en Holmes (1935) se navorsingsresultate bevind het. Die deelnemers het egter gerapporteer dat die vrees ten opsigte van die kategorie "donker/nag" slegs 4,83 % (vergelyk Tabel 4) van die totale aantal vrese uitgemaak het. In die onderhawige navorsing het deelnemers die meeste vrese ten opsigte van wilde diere gerapporteer (31,03 %) (vergelyk Tabel 4), terwyl dit slegs 2,77 % van die totale aantal vrese deur die ouers gerapporteer (vergelyk Tabel 6) uitgemaak het. Ouers het verder die kategorie "medies" gerapporteer, wat nie deur die deelnemers self gerapporteer is nie. Dit sluit aan by Bouldin en Pratt (1998) wat in hulle navorsingsresultate bevind het dat ouers meer kwesbaarheids- en mediese-items vir voorskoolse kinders in vergelyking met skoolgaande kinders gerapporteer het.

Die ouers het egter in die onderhawige navorsing gerapporteer dat kinders dikwels regte mense vrees (vergelyk Tabel 6), wat die vierde grootste kategorie van vrese volgens die deelnemers gerapporteer (vergelyk Tabel 4) is.

Ouers het minder vrese namens hulle kinders gerapporteer as wat deur die deelnemers self gerapporteer is. Die ouers het 'n maksimum van 4 vrese per deelnemer gerapporteer, met 'n gemiddelde aantal van 1,44 vrese, terwyl die deelnemers van 1 tot 10 vrese onderskeidelik gerapporteer het, en 'n gemiddelde aantal van 2,9 vrese per deelnemer gerapporteer het. Dit is in ooreenstemming met Lapouse en Monk (1959) se bevindinge waar moeders 41 % minder vrese as hulle kinders gerapporteer het. Bouldin en Pratt (1998) het vanuit hulle navorsingsresultate bevind dat ouers meer vrese vir skoolgaande kinders as voorskoolse kinders gerapporteer het.

Ouers het verder meer vrese namens die meisies gerapporteer. Dit stem ooreen met die onderhawige navorsingsresultate waar meisies meer vrese as seuns gerapporteer het (vergelyk Tabel 3). Hierdie navorsingsresultate verskil egter van Draper en James (1985) se navorsingsresultate waar ouers gerapporteer het dat seuns meer vrese as meisies het.

Sewe persent van die ouers het aangedui dat meisies geen vrese het nie en 19 % van die ouers was van mening dat seuns geen vrese het nie. Bouldin en Pratt (1998) noem egter dat hierdie resultate versigtig geïnterpreteer behoort te word aangesien geslagsrolverwagtinge moontlik ouers kon beïnvloed ten opsigte van die rapportering van vrese vir meisies en seuns onderskeidelik. Volgens die Sosiale leerteorie (Bandura, 1969) word meisies en seuns verskillend deur hulle ouers hanteer. Aangesien ouers meer geneig is om meisies se vrese meer geredelik te aanvaar, kan dit verklaar waarom ouers dink dat meisies meer vrese as seuns het.

Verdere navorsing ten opsigte van ouerrapportering en gerapporteerde vrese van voorskoolse kinders, deur middel van semi-gestruktureerde onderhoude, word benodig, aangesien Bouldin en Pratt (1998) van 'n ander modaliteit gebruik gemaak het (FSSC-II) en in hulle navorsing nie uitsluitel gee oor die verskil tussen die inhoud van gerapporteerde vrese van ouers en hulle kinders nie. Dit was 'n leemte in die onderhawige navorsing om nie na die ouers se eie huidige vrese uit te vra, soos in Bondy et al. (1985) se navorsing gedoen is nie. Die semi-gestruktureerde onderhoude met ouers, in plaas van 'n biografiese vraelys (vergelyk Bylae D), soos in die onderhawige navorsing benut is, kan moontlik meer inligting ten opsigte van ouers se eie vrese en dié van kindervrese bied. Dit sou moontlik ook kon bydra tot die verklaring waarom die gerapporteerde vrese van ouers en hulle kinders grootliks verskil.

Die onderhawige navorsing oor kindervrese het primêr 'n voorkomingsfunksie gedien, in die sin dat vrese by kinders ondersoek is voor hulle met die addisionele eise van 'n skoolloopbaan begin (Du Tiot

& Kruger, 1991). Louw et al. (1998) is van mening dat kindervrese eerder as 'n normale aspek van ontwikkeling beskou moet word. Ouers behoort opgevoed te word in die normale vrese van voorskoolse kinders, ten einde hulle te help om sodoende hulle kinders te help om hul vrese beter te hanteer en nie te vermy nie. MacFarlane, Allen en Honzik (aangehaal in Berecz, 1968) is ook van mening dat meer inligting oor vrese in normale kinders tot 'n beter begrip van kinderfobies kan bydra.

5. GEVOLGTREKKING EN AANBEVELINGS

Die navorsing is onderneem met die primêre doel om 'n bydrae te maak tot die reeds bestaande bron van literatuur ten opsigte van die inhoud en aantal vrese van voorskoolse kinders, asook ouerrapportering in die verband.

Die metode benut in die onderhawige studie kan as bruikbaar beskou word, aangesien deelnemers aangemoedig is om hul eie vrese uit te spreek. Daar is geen vrees voorgestel, soos byvoorbeeld in die geval van 'n vraelys nie. Verder het al die deelnemers gereageer op die vrae gevra in die semi-gestruktureerde onderhoude.

In die onderhawige navorsing is dieselfde kategorieë van vrese as in Martalas (1999) se navorsing benut en voorsiening is gemaak vir nuwe response in die kategorie "ander". Daar was heelwat ooreenstemming in die navorsing deurdat die vrees vir wilde diere ook in die onderhawige navorsing bevestig word as die grootste kategorie van gerapporteerde vrese. Fantasia-mense en fantasie-diere was onderskeidelik die tweede en derde grootste kategorieë van vrese (vergelyk Tabel 4) en die vrees vir dinosourusse is ook in die onderhawige navorsing gerapporteer. Deelnemers in die onderhawige navorsing het meer vrese vir die kategorie "regte mense" gerapporteer as in Martalas (1999) se navorsing met deelnemers in 'n middel tot hoë sosio-ekonomiese statusgebied, wat moontlik aan die groter blootstelling van geweld in 'n lae tot middel sosio-ekonomiese statusgebied toegeskryf kan word. Navorsing met 'n meer gelyke verteenwoordiging van kultuurgroepe behoort verder by te dra tot die bespreking oor geweld en sosio-ekonomiese statusgebiede.

Daar was egter minder gerapporteerde vrese (2,9 vrese per deelnemer) in die onderhawige navorsing as in vorige navorsingsbevindinge bevind (Jersild & Holmes, 1935; Lapouse & Monk, 1959; Louw et al., 1998; Martalas, 1999). Een faktor wat 'n moontlike verklaring kan bied is die nie-verbale funksioneringsvlak van die deelnemers (vergelyk Tabel 2) volgens die DAM norms (Harris, 1963). Aangesien Vandenberg (1993) noem dat verstandelike gestremdheid met onder andere die ontkenning van vrese gepaard gaan, kan die moontlike afleiding gemaak word dat die neiging tot 'n laag

gemiddelde nie-verbale intellektuele funksioneringsvlak van die deelnemers, met 'n tendens om minder vrese te rapporteer, verband hou.

Meisies het meer vrese as seuns gerapporteer, maar hierdie verskil was slegs statisties beduidend in die kategorie "wilde diere". Seuns het statisties beduidend meer vrese in die kategorie "ander" vrese gerapporteer. Volgens die Sosiale leerteorie (Bandura, 1969) word meisies en seuns verskillend deur hulle ouers hanteer. Meisies word met liefde en warmte hanteer en gevolglik word hulle vrese meer geredelik aanvaar en vertrous nadat 'n vrees openbaar is. Seuns word egter meer prestasie-gerig grootgemaak en gesosialiseer om minder emosie te toon. Die sosialisering van die deelnemers kan moontlik verklaar waarom meisies meer vrymoedigheid as seuns gehad het om hulle vrese in die onderhawige navorsing te rapporteer. Seuns is ook volgens hierdie skrywers geneig om gevolglik meer aggressief te wees, wat as 'n moontlike verklaring van die meer gerapporteerde vrese vir onder andere 'n baksteen, bomme en videos (sien Tabel 3), in die kategorie "ander" kan dien.

Daar was 'n diskrepansie tussen gerapporteerde vrese van die ouers en die deelnemers se gerapporteerde vrese. Die vrese wat deur die ouers in die onderhawige navorsing gerapporteer is, het egter ooreengestem met die ouerrapportering van Draper en James (1985) se navorsingsresultate. Ouers het hoofsaaklik vrese vir alleenwees, onder die kategorieë "ander" (vergelyk Tabel 5) en "donker/nag" gerapporteer, terwyl die deelnemers min vrese ten opsigte van hierdie kategorieë gerapporteer het. Die kategorie "medies" is deur die ouers gerapporteer (vergelyk Tabel 5), wat nie deur die deelnemers self gerapporteer is nie. Verdere navorsing ten opsigte van die rapportering van die ouers se eie huidige vrese en die rapportering van kindervrese behoort meer lig te werp op die diskrepansie.

Ouers het ook minder vrese namens die deelnemers as die deelnemers self gerapporteer, wat ooreenstem met die navorsingsresultate van Lapouse en Monk (1959). Verder het ouers, net soos in die geval van die deelnemers, meer vrese vir meisies as seuns gerapporteer. Dit is egter kontrasterend met Draper en Jamer (1985) se navorsingsresultate wat meer gerapporteerde vrese vir seuns as meisies bevind het. Volgens Bouldin en Pratt (1998) behoort hierdie navorsingsresultate egter versigtig geïnterpreteer te word, aangesien geslagsrolverwagtinge moontlik ouers kon beïnvloed ten opsigte van die rapportering van vrese by die verskillende geslagte onderskeidelik.

Die feit dat daar slegs 'n paar statisties beduidende verskille en korrelasies tussen die veranderlikes was, ondersteun die aanname dat vrees deel vorm van die normale ontwikkeling van alle kinders, ongeag geslag, kultuur en sekere aspekte van gesinsagtergrondsverskille.

Volgens Louw et al. (1998) behoort kindervrese eerder as 'n normale aspek van ontwikkeling beskou te word en moet kinders dus nie toegelaat word om vreesvoorwerpe of -situasies te vermy nie, aangesien vermyding nie noodwendig die vrees of angs sal laat verdwyn nie. Kinders behoort eerder gehelp te word om die vrese te hanteer. Kennis oor normale vrese by voorskoolse kinders kan versorgers help om hulle kinders beter te verstaan en hulle sodoende help om die vrese beter te hanteer. Dit kan ook daartoe bydra dat ouers meer in voeling is met hul kinders se emosies, om sodoende te voorkom dat normale kindervrese in fobies omskakel. Volgens Du Toit en Kruger (1991) het 'n studie van die aard hoofsaaklik 'n voorkomingsfunksie, aangesien vrese van kinders ondersoek is, reeds voor hulle met die addisionele eise van 'n skoolloopbaan begin.

Die leemtes in die onderhawige navorsing kan moontlik ondervang word deur verdere navorsing ten opsigte van die volgende aspekte:

1. Verdere ondersoek met 'n groter voorskoolse populasie wat veral verteenwoordigend van swart deelnemers is.
2. Die verskillende kultuurgroepe behoort meer eweredig versprei te wees ten einde die invloed van kultuur op vrees te ondersoek.
3. Die invloed van intellektuele vermoëns op die inhoud en aantal vrese kan ondersoek word moontlik deur voorskoolse kinders van uiteenlopende ontwikkelingsvlakke te vergelyk.
4. Ander aspekte van vrees byvoorbeeld intensiteit, rede waarvoor bang is en natuurlike hanteringsmeganismes kan ondersoek word.
5. Deelnemers kan op so 'n manier geselekteer word om die invloed van sosio-ekonomiese status op vrees verder te ondersoek, byvoorbeeld deur landelike gebiede van hoë en lae sosio-ekonomiese status te vergelyk.
6. Ouerrapportering van hulle eie vrese en die van hulle kinders, deur middel van semi-gestruktureerde onderhoude as metodiek, behoort verder ondersoek te word.

VERWYSINGS

- Angelino, H., Dollins, J., & Mech, E. V. (1956). Trends in the "fears and worries" of school children as related to socio-economic status and age. Journal of Genetic Psychology, 89, 263-276.
- Bamber, J. A. (1974). The fears of adolescents. Journal of Genetic Psychology, 125, 127-140.
- Band, E. B., & Weiss, J. R. (1988). How to feel better when it feels bad: Children's perspectives on coping with everyday stress. Developmental Psychology, 24(2), 247-253.
- Bandura, A. (1969). Principles of behaviour modification. New York: Halt, Rinehart & Winston.
- Bauer, D. H. (1976). An exploratory study of developmental changes in children's fears. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17, 69-74.
- Brems, C. (1993). A comprehensive guide to child Psychotherapy. Boston: Allyn and Bacon.
- Berez, J. M. (1968). Phobias of childhood: Etiology and treatment. Psychological Bulletin, 70(6), 694-720.
- Bondy, A., Sheslow, D., & Garcia, L. T. (1985). An investigation of children's fears and their mother's fears. Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 7, 1-12.
- Bouldin, P., & Pratt, C. (1998). Utilising parent report to investigate young children's fears: A modification of the Fear Survey Schedule for Children-II: A research note. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 39(2), 271-277.
- Bowlby, J. L. (1980). Attachment and loss. (Vol. 3.). New York: Basic Books.
- Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cantor, J., & Hoffner, C. (1990). Children's fear reaction to a televised film as a function of perceived immediacy of depicted threat. Journal of Broadcasting and Electronic Media, 34(4), 421-442.
- Craig, G. J. (1996). Human Development (7th Ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Croake, J. W. (1969). Fears of children. Human Development, 12, 239-247.
- Dawes, A., & Donald, D. (1994). Understanding the psychological consequences of adversity. In Dawes, A., & Donald, D. (Eds.), Childhood and adversity: Psychological perspectives from South African research (pp.1-27). Cape Town: David Philip Publishers (Pty) Ltd.
- Deham, S. A., & Couchoud, E. A. (1990). Young preschoolers' understanding of emotions. Child Study Journal, 30(3), 171-192.

Dibrell, L. L., & Yamamoto, K. (1986). In their own words: Concerns of young children. Child Psychiatry and Human Development, 19(1), 14-25.

Dooley, D. (1995). Social research methods (3rd ed.). New Jersey: Prentice-Hall.

Draper, T. W., & James, R. S. (1985). Preschool fears: Longitudinal sequence and cohort changes. Child Study Journal, 15(2), 147-156.

Duncan, N., & Rock, B. (1997). The impact of political violence on the lives of South African children. In C. De La Rey; N. Duncan; T. Shefer, & A. Van Niekerk (Eds.), Contemporary issues in human development: A South African focus (pp. 133-155). Johannesburg: International Thompson Publishing.

Du Toit, S. J., & Kruger, N. (1991). Die kind: 'n Opvoedkundige perspektief. Durban: Butterworths.

Eme, R., & Schmidt, D. (1978). The stability of children's fears. Child Development, 49, 1277-1279.

Erikson, E. H. (1963). Childhood and society, (2nd ed.). New York: W. W. Norton and Company Incorporated.

Ferrari, M. (1986). Fears and phobias in childhood: Some clinical and developmental considerations. Child Psychiatry and Human Development, 17(2), 75-87.

George, D., & Mallery, P. (1999). SPSS for Windows Step by Step. Massachusettes: Allyn & Bacon.

Graziano, A. M., DeGiovanni, I. S., & Garcia, K. A. (1979). Behavioural treatment of children's fears: A review. Psychological Bulletin, 86, 804-830.

Gullone, E., & King, N. J. (1992). Psychometric evaluation of a revised fear survey schedule for children and adolescents. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 33, 987-998.

Harris, D. B. (1963). Goodenough-Harris Drawing Test. San Antonio: Harcourt Brace and Company.

Hickson, J., & Kriegler, S. (1991). Childshock: The effects of apartheid on the mental health of South Africa's children. International Journal for the Advancement of Counseling, 14, 141-154.

Jersild, A. T., & Holmes, F. B. (1935). Children's fears. New York: Teachers College Press.

King, N. J., Ollier, K., Iacuone, R., Schuster, K., Bays, K., Gullone, E., & Ollendick, T. H. (1989). Fears of children and adolescents: A cross-sectional Australian study using the Revised Fear Survey Schedule for Children. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 30(5), 775-784.

Kruger, D. (1989). An introduction to phenomenological psychology. Cape Town: Juta & Company.

- Kvale, S. (1983). The qualitative research interview: A phenomenological and a hermeneutical mode of understanding. Journal of Phenomenological Psychology, 14(2), 171-196.
- Lapouse, R., & Monk, M. A. (1959). Fears and worries in a representative sample of children. American Journal of Orthopsychiatry, 29, 803-818.
- Lentz, K. (1985a). Fears and worries of young children as expressed in a contextual play setting. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 26(6), 981-987.
- Louw, D. A., Van Ede, D. M., & Louw, A. E. (1998). Menslike Ontwikkeling. Pretoria: Kagiso Tertiër.
- Marks, I. (1987). The development of normal fear: A review. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 28(5), 667-697.
- Martalas, A. (1999). An exploratory study of the expressed fears of preschool children. Ongepubliseerde meesterstesis, Universiteit van Stellenbosch.
- Maurer, A. (1965). What children fear. The Journal of Genetic Psychology, 106, 265-277.
- Neal, A. M., Lilly, R. S., & Zakis, S. (1993). What are African American children afraid of? Journal of Anxiety Disorder, 7, 129-139.
- Ollendick, T. H. (1983). Reliability and validity of the Revised Fear Survey Schedule for Children. Journal of Behaviour Research and Therapy, 21(6), 685-693.
- Ollendick, T. H., Yule, W., & Ollier, K. (1991). Fears in British children and their relationship to manifest anxiety and depression. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 32(2), 321 - 331.
- Papalia, D. E., & Olds, S. W. (1986). A Child's world: Infancy through adolescence. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Piaget, J. (1951). Play, dreams and imitation in childhood. Translated by C. Gattengo and F. M. Hodgson. New York: Harper & Row.
- Pretorius, N. (in druk). Aspects of Parenting Styles and the expressed fears of a selected group of pre-school children. Ongepubliseerde Meesterstesis, Universiteit van Stellenbosch.
- Reed, L. J., Carter, B. D., & Miller, L. C. (1992). Fear and anxiety in children. In Walker, C. E., & Roberts, M. C. (Eds.), Handbook of Clinical Psychology (2nd ed.) (pp. 237-260). New York: John Wiley & sons.
- Richter, L. M., Griesel, R. D., & Wortley M. E. (1989). The Draw-a-Man test: A 50-year perspective on drawings done by black South African children. South African Journal of Psychology, 19(1), 1-5.
- Robertson, B. (1988). Behind the smile: Township children under stress. South African Outlook, 118, 96-99.

Russel, J. A. (1990). The preschooler's understanding of the causes and consequences of emotions. Journal of Child Development, 61, 1972-1881.

Ryall, M. R., & Detiker, K. E. (1978). Fear word choice in preschoolers. Journal of Behaviour Therapy and Experimental Psychiatry, 9, 189-190.

Sarafino, E. P. (1986). Fears of childhood: A guide to recognizing and reducing fearful states in children. New York: Human Science Press Incorporated.

Sarason, S. B., Davidson, K. S., Lighthall, F. F., Waite, R. R., & Ruebush, B. K. (1960). Anxiety in elementary school children. New York: John Wiley & Sons.

Scherer, M. W., & Nakamura, C. Y. (1968). A fear survey schedule for children (FSS-FC): A factor analytic comparison with manifest anxiety (CMAS). Behaviour Research and Therapy, 6, 173-182.

Sentrale Statistiek Diens (1991). Die resultate van die 1991 sensus. Pretoria: Sentrale Statistiek Diens.

Shaffer, D. R. (1998). Developmental Psychology: Childhood and adolescence (5th ed.). University of Georgia: Brooks/Cole Publishing Company.

Shand, D. M. (1994). Assessment and treatment of anxiety in primary school children. Unpublished doctoral thesis, University of South Africa, Pretoria.

Spronck, W. E. E. C., & Compennolle, T. H. L. (1997). Systems theory and family therapy: from a critique on systems theory to a theory on system change. Contemporary Family Therapy, 19(1), 147-175.

Stevenson-Hinde, J., & Shouldice, A. (1995). 4.5 to 7 years: Fearful behaviour, fears and worries. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 36(5), 1027-1038.

Tremewan, T., & Strongman, K. T. (1991). Coping with fear in early childhood: Comparing fiction with reality. Journal of Early Child Development and Care, 71, 13-34.

Vandenberg, B. (1993). Fears of normal and retarded children. Psychological Reports, 72, 473-474.

Van der Merwe, S. E., & Jacobs, L. J. (1992). Die interpretasie van kindertekeninge. Pretoria: Academica.

Van der Zanden, J. W. (1997). Human Development. (6th edition). USA: McGraw-Hill.

Van Zyl, E. (1990). Die pedoterapeutiese aanwending van kindertekeninge. Educare, 19, (1), 113-121.

BYLAE A

INLIGTINGSBRIEF AAN SKOOLHOOFDE

By die Departement Sielkunde van die Universiteit van Stellenbosch word tans **navorsing** gedoen met betrekking tot die **inhoud en aantal vrese van normale voorskoolse kinders en die ouerskapstyle van hulle versorgers**. Vrese is 'n normale deel van kinders se lewenservaring en hou normaalweg verband met ontwikkelingsveranderinge en invloede uit die omgewing.

Met die inligting wat deur hierdie navorsingsprojek ingesamel word, word beoog om kinders van die ouderdomsgroep vyf tot sewe jaar beter te verstaan en te kan help, indien nodig.

As primêre versorgers oefen ouers / voogde 'n belangrike invloed uit op die emosionele ontwikkeling van kinders. Een van die baie veranderlikes wat moontlik kinders se vrese kan beïnvloed, is ouerskapstyl. Die bydrae wat ouers in hierdie verband kan lewer is van groot waarde.

Hiermee rig ons 'n vriendelike en entoesiastiese versoek tot u as skoolhoofde van kinders wat in die teikenouderdomsgroep val, om asseblief deel te neem aan hierdie navorsingsprojek. Indien u en die ouers / voogde toestemming verleen, word daar beoog om 'n kind, op 'n een-tot-een basis te vra om te teken en te praat oor sy of haar vrese. Die hele sessie sal nie een uur oorskry nie en met u toestemming sal dit tydens skooltyd op die skoolterrein plaasvind. Die sessie sal op band opgeneem word en later getranskribeer word. Die ouers / voogde sal gevra word om 'n biografiese data vraelys van twee blaksye, sowel as twee addisionele vraelyste oor algemene ouerskapstyle te voltooi.

Dit sal verkies word dat u nie vooraf enigiets aangaande die navorsing met die kinders sal bespreek nie. Indien u dit verlang, kan reëlings getref word om na afloop van die projek 'n algemene terugvoersessie te hê oor die resultate van die groep.

U samewerking ten opsigte van bogenoemde sal baie waardeer word en ons hoop dat u deelname in die navorsingsprojek vir beide uself en die kinders tot voordeel sal strek.

Ons kan by die volgende nommer bereik word indien u ter enige tyd vir ons wil kontak: Tel (021) 8877913

Ons dank u byvoorbaat vir u samewerking

Vriendelike groete

Suzaan Keller
Nicolette Pretorius
(Intern Voorligtingsielkundiges)

BYLAE B

INLIGTINGSBRIEF AAN OUERS/VOOGDE

Geagte ouer / voog

By die Departement Sielkunde van die Universiteit van Stellenbosch word tans **navorsing** gedoen met betrekking tot die **inhoud en aantal vrese van normale voorskoolse kinders en die ouerskapstyle van hulle versorgers**. Vrese is 'n normale deel van kinders se lewenservaring en hou normaalweg verband met ontwikkelingsveranderinge en invloede uit die omgewing.

Met die inligting wat deur hierdie navorsingsprojek ingesamel word, word beoog om kinders van die ouderdomsgroep vyf tot sewe jaar beter te verstaan en te kan help, indien nodig. As primêre versorgers oefen ouers / voogde 'n belangrike invloed uit op die emosionele ontwikkeling van kinders. Een van die baie veranderlikes wat moontlik kinders se vrese kan beïnvloed, is ouerskapstyl. Die bydrae wat ouers in hierdie verband kan lewer is van groot waarde.

Hiermee rig ons dus 'n vriendelike en entoesiastiese versoek tot u as ouer / voog van 'n kind wat in die teikenouderdomsgroep val om asseblief u kind toe te laat om deel te neem aan hierdie navorsingsprojek. **Die inligting wat ingewin word sal as vertroulik behandel word** en geen inligting wat vir navorsingsdoeleindes gebruik word, sal op enige wyse direk na u kind in sy/haar persoonlike hoedanigheid herlei kan word nie. In die rapportering van die navorsingsresultate word slegs verwys na groeperings van kinders op grond van aspekte soos geslag en ouderdom.

Indien u toestem tot u kind se deelname, sal u kind, op 'n een-tot-een basis met die navorser, wat ondervinding het van werk met jong kinders, slegs gevra word om te teken en te gesels. Die hele sessie sal nie langer as een uur duur nie en sal op band opgeneem word om later oorgeskryf te word. U sal gevra word, indien u toestem, om 'n biografiese vraelys van twee bladsye, sowel as twee addisionele vraelyste oor algemene ouerskapstyle te voltooi.

Indien u enige verdere inligting verlang, sal daar geleentheid wees om dit met die navorser te bespreek.

Reëlins vir die spesifieke dag sal gemaak word deur

Me.....van.....Pre-primêr.

Dit sal verkies word dat u nie vooraf enigiets aangaande die navorsing met u kind sal bespreek nie. Indien u dit verlang, kan reëlins getref word om na afloop van die projek 'n algemene terugvoersessie te hê oor die resultate van die groep.

Vriendelike groete

**Nicolette Pretorius
Suzaan Keller**

Intern Voorligtingsielkundiges

Tel: (021) 8877913

BYLAE C

TOESTEMMINGSBRIEF AAN OUERS/VOOGDE

TITEL VAN DIE NAVORSINGSPROJEK:

**SELFGERAPPORTEERDE VRESE VAN 'N GESELEKTEERDE GROEP
VOORSKOOSE KINDERS IN 'N LAE TOT MIDDEL SOSIO-EKONOMIESE
STATUSGEBIED**

VERWYSINGSNOMMER: BYLAE C/AFR

VERKLARING VAN OUER/VOOG

Ek, die ondergetekende,

in my hoedanigheid as ouer/voog (skrap wat nie van toepassing is nie)

van (kind)

van (adres)

A. Bevestig dat

1. my kind uitgenooi is om deel te neem aan bogemelde navorsingsprojek wat deur mej S Keller van die Departement Sielkunde van die Universiteit van Stellenbosch onderneem word.

2. Daar is aan my verduidelik dat

- 2.1 die doel van die projek is om te kyk na die vrese van voorskoolse kinders;
- 2.2 my kind vir ongeveer een uur met die navorser sal gesels, sal teken en toetsing sal aflê. Die onderhoud sal op band opgeneem word. Die navorser het ondervinding van werk met jong kinders en sal die ervaring so aangenaam moontlik maak vir my kind. Hy/sy sal geensins gedwing word om enigiets te doen of te sê waartoe hy/sy nie toestem of nie in sy/haar beste belang is nie;
3. die sessie met my kind by die pre-primêre skool/dagsorg geskied en daar geen fisiese gevaar of risiko's verbonde is aan die navorsingsinset nie;
4. die navorser onderneem om, waar sy enigsins bewus word van of ongerus voel oor enigiets wat my kind mag doen of sê, met my in aanraking sal kom om dit te bespreek;
5. die inligting wat ingewin word as vertroulik behandel sal word, maar wel as volg aangewend sal word: dit sal deel uitmaak van 'n doktrale studie en heel waarskynlik vir publikasie in 'n vaktydskrif. Op geen manier sal enige inligting egter na u kind in persoonlike hoedanigheid herlei kan word nie. 'n Belangrike aspek van die navorsing is om volgens die inligting wat ingewin is effektiewe voorkomende programme in die toekoms daar te stel;

6. die navorser onderneem om, na afloop van die projek, indien dit verlang word, 'n algemene terugvoersessie te hê oor die resultate van die groep.

OUERS/VOOGDE: BIOGRAFIESE DATA VAN DEELNEMERS

- 1 Naam en van van kind
- 2 Geboortedatum
- 3 Geslag
- 4 Huisadres
- 5 Ouers se huwelikstatus
- 6 Kind bly by
- 7 Broers/Susters
- 8 Taal van
- 9 Beroep van
- 10 Opvoedingspeil
- 11 Aantal persone in huis
- 12 Werkers per huishouding
- 13 Gaan u kind na 'n nasorg?
- 14 Indien nee, wie sorg vir die kind na skool?
- 15 Het u 'n televisie by die huis?
- 16 Wat is u kind se gunsteling televisieprogram?
- 17 Plus minus hoeveel uur per dag kyk u kind televisie?
- 18 Plus minus hoeveel uur per dag kyk u saam met u kind televisie?
- 19 Waarvoor is u kind op hierdie stadium die bangste?

BYLAE E:

MOTIVERINGSGESPREK MET DEELNEMER

1. Hello. My naam is.....en jou naam.....?
2. Hoe oud is jy?
3. Ek hou daarvan om met kinders te praat en wil graag vandag met jou gesels.
4. Vertel my wat doen jy graag hier by die skool?
5. Hou jy van teken?
6. Vandag gaan ons teken en praat. Hier is papier, 'n potlood en 'n uitveër.
7. Ek gaan skryf terwyl ons praat en hierdie masjientjie sal aan wees. Weet jy wat dit is? Dit is 'n bandopnemer. Ek wil alles onthou wat jy vandag vir my vertel en daarom gaan ek dit wat jy sê, opneem.
8. Alles wat jy vir my vertel gaan tussen ons twee bly. Ek gaan vir niemand vertel wat jy vandag hier vertel nie.
9. (Teen die einde van die onderhoud.) Wil jy na jou stem luister op die bandopnemer?

BYLAE F

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD MET DEELNEMER

1. Almal is soms bang vir iets.
2. Weet jy wat dit beteken om bang te wees vir iets?
3. Maak asseblief 'n tekening van dit waarvoor jy bang is en terwyl jy dit teken vertel asseblief vir my wat jy teken.
4. Waarom is jy bang vir?
5. Het jy algesien?

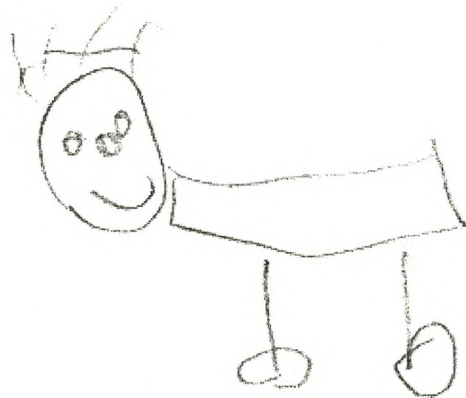
Vraag 4 en 5 sal nie altyd gevra word nie. Dit sal gevra word om 'n gesprek met die deelnemer, indien nodig, aan te spoor. Indien die respons op vraag 3 negatief is, sal die volgende gevra word:

6. Waarvoor is jy bang? (wys na die Draw-a-Man tekening) of as alternatief:
7. Is daar nog dinge waarvoor jy bang is?
8. Waarvoor is die kinders in jou klas bang?
9. Kan jy vir my sê waarvoor jy die meeste bang is?
10. Wat het jy gedink en gedoen toe dit gebeur het?
11. Hoe het jy gedink datsal help of dinge beter maak?
12. Het dit gewerk?

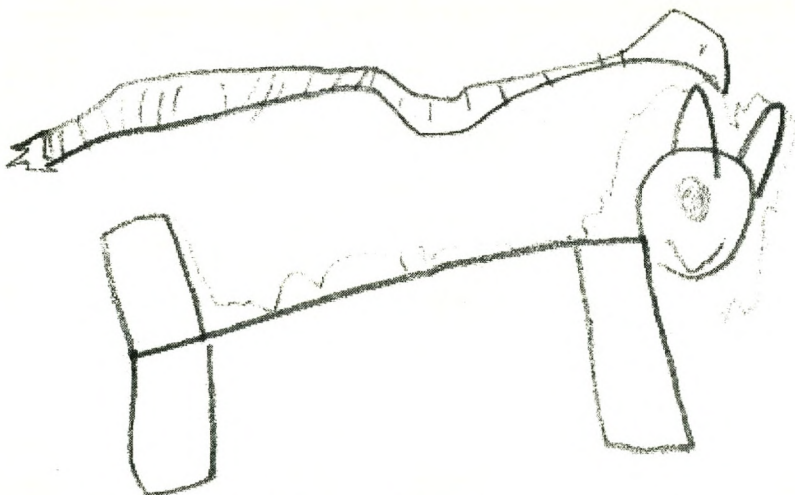
BYLAE G: WILDE DIERE

Deelnemer #32, Tier

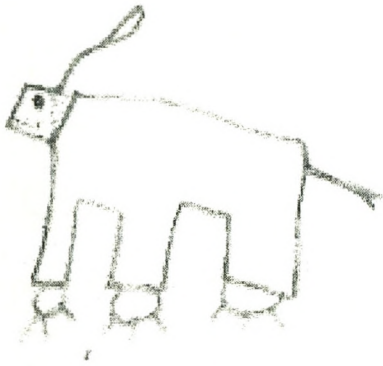

Deelnemer #5, Leeu

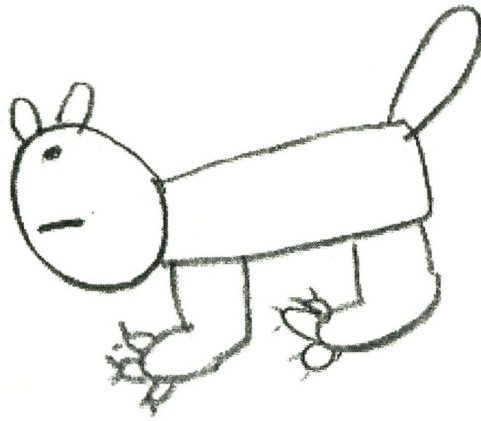

Deelnemer #18, Slang en Leeu

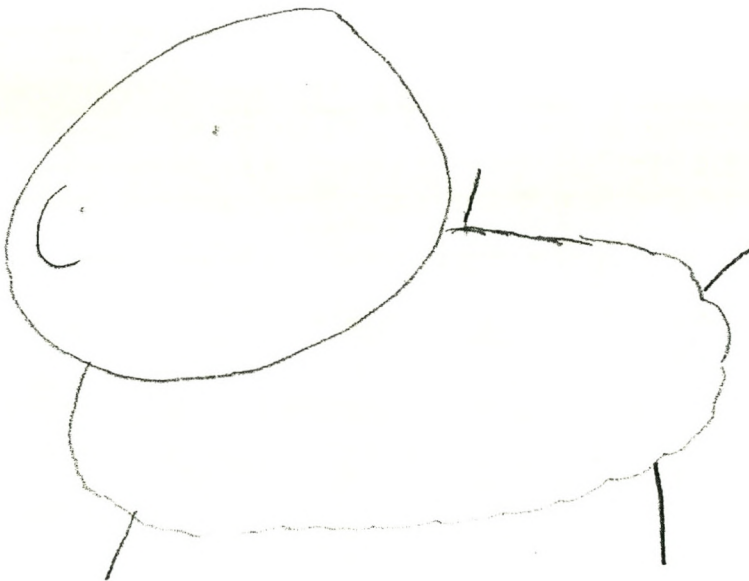
BYLAE H: HUISHOUDELIKE DIERE

Deelnemer #49, Hond

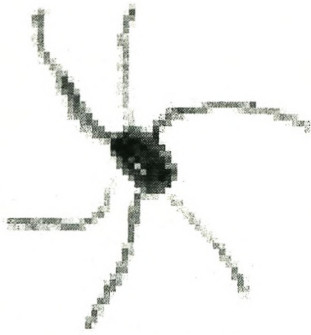

Deelnemer #20, Kat

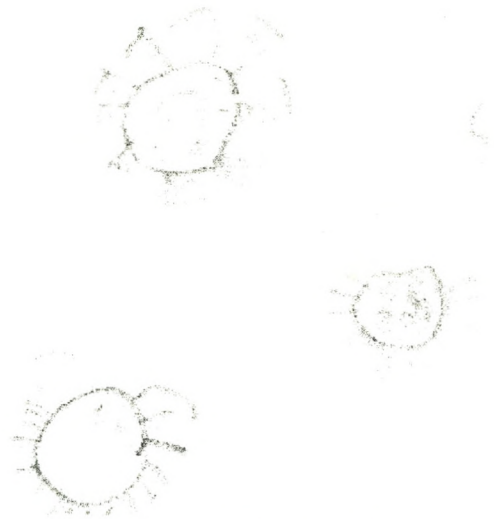

Deelnemer #36, Wolfhond

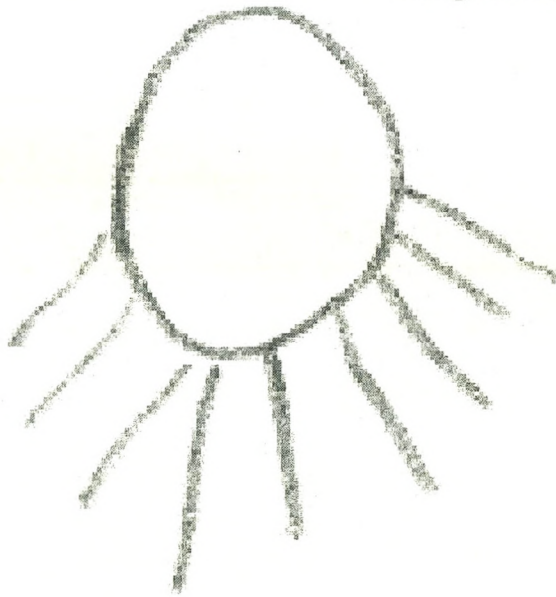
BYLAE I: INSEKTE

Deelnemer #33, Spinnekop

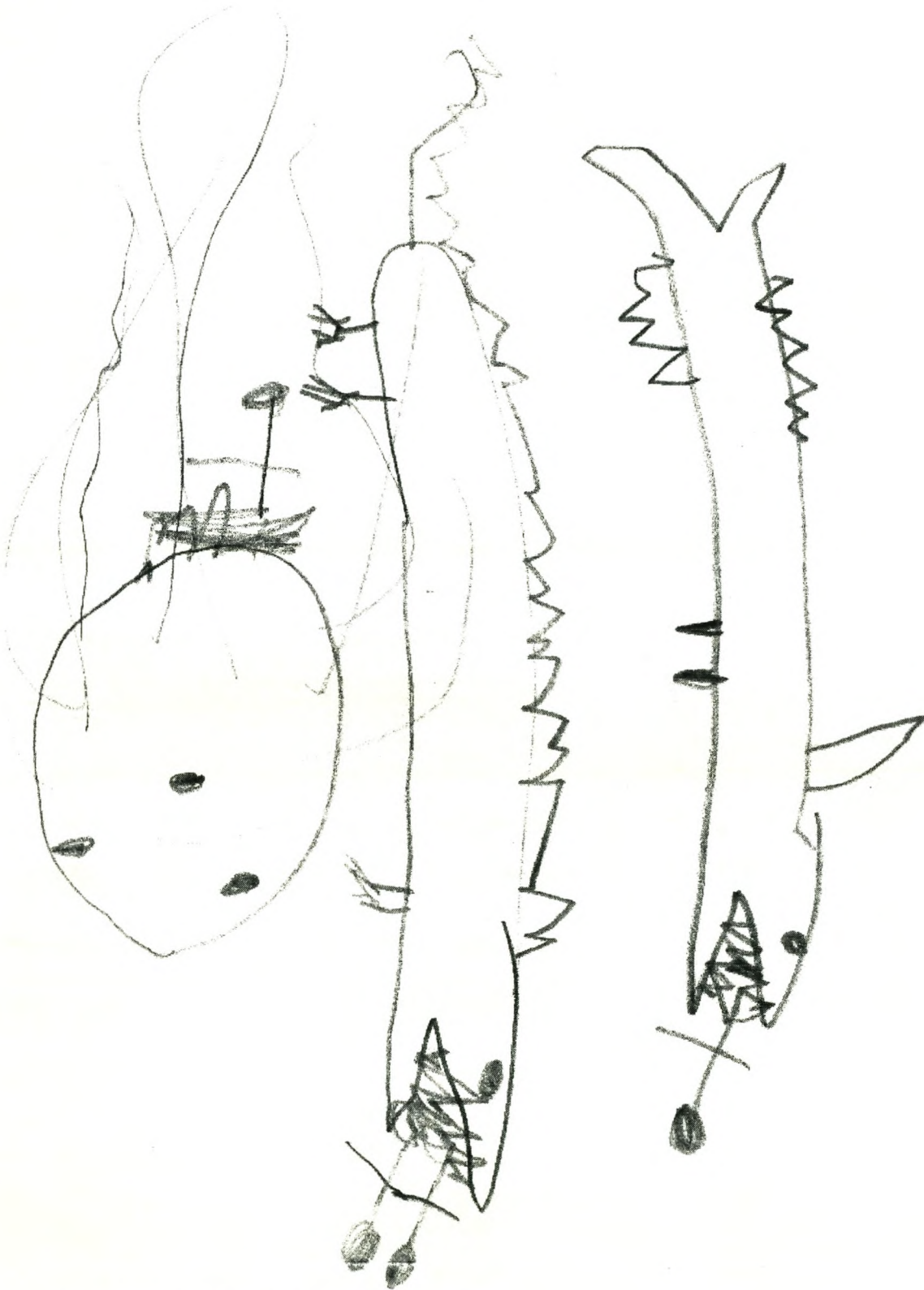

Deelnemer #9, Knopiespinnekop,
Langbeenspinnekop, Spinnekop

Deelnemer #45, Spinnekop

BYLAE J: SEE- / WATERDIERE

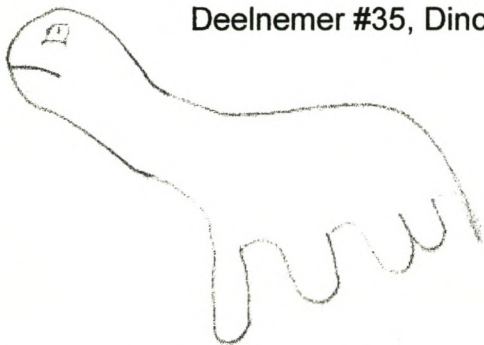

Deelnemer #14, Seekat en Haai

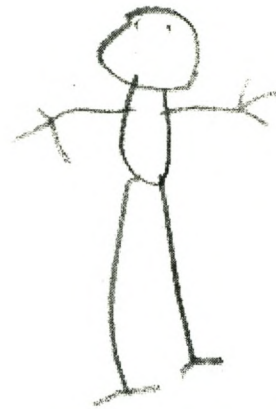
BYLAE K: FANTASIE-DIERE

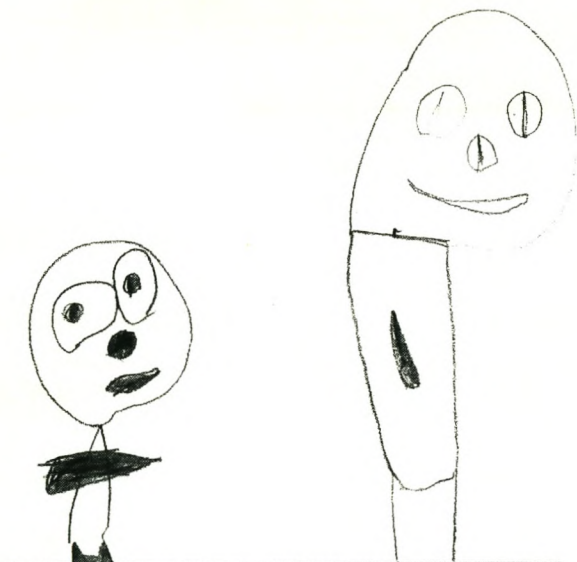
Deelnemer #35, Dinosaurus

Deelnemer #35, Dinosaurus

Deelnemer #2, Monster

Deelnemer #27, Monsters

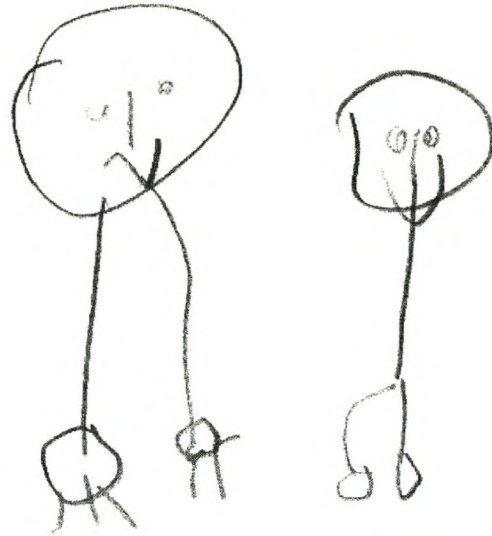

Deelnemer #36, Draak

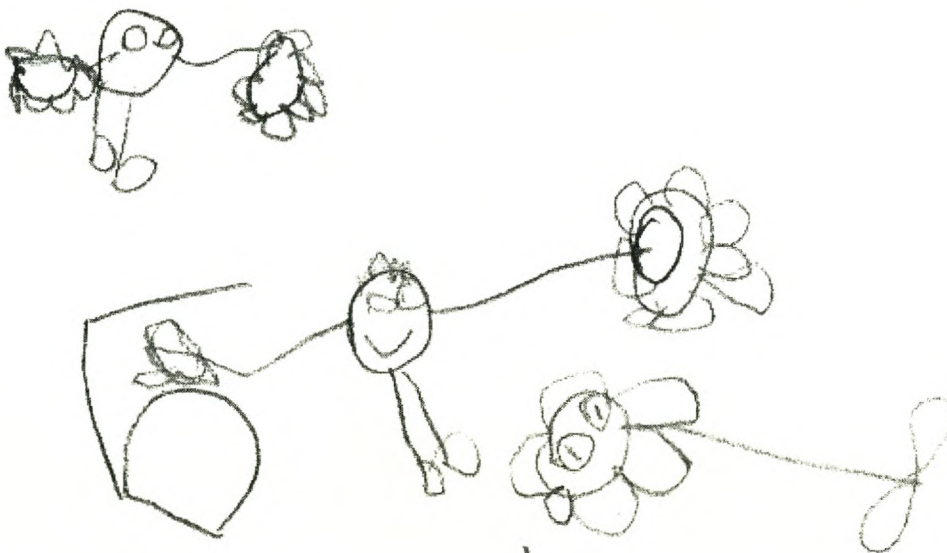
BYLAE L: REGTE MENSE

Deelnemer #43, Twee meisies
vas aan mekaar

Deelnemer #3, "When Daddy hits me!"

Deelnemer #30, Man met groot hande

BYLAE M: FANTASIE-MENSE

Deelnemer #16, Spook

Deelnemer #39, "Freddy Kruger with knife"

Deelnemer #50, Marsmannetjie

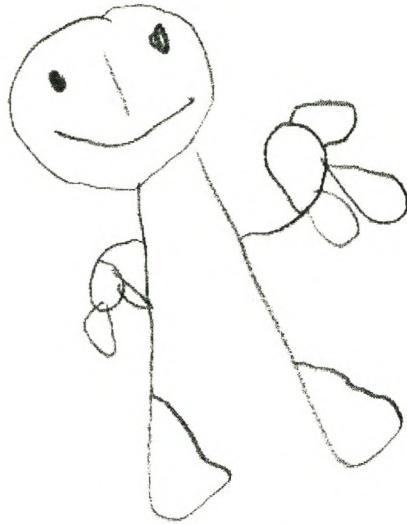

Deelnemer #10, Spook

Deelnemer #11, Spook

BYLAE N: DONKER / NAG

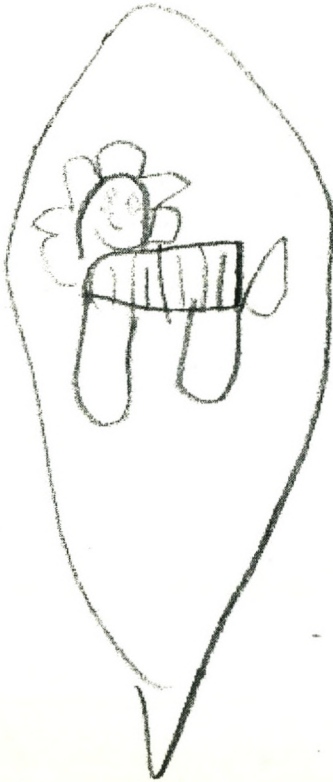

Deelnemer #48, Donker

Deelnemer #38, Donker

BYLAE O: SLEGTE DROOM

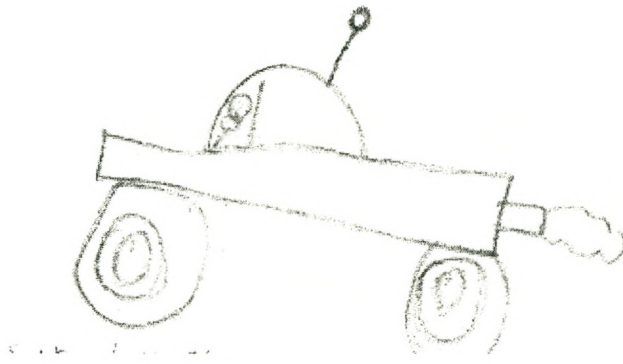
Deelnemer #21, Nagmerrie

BYLAE P: NATUURLIKE VERSKYNSELS

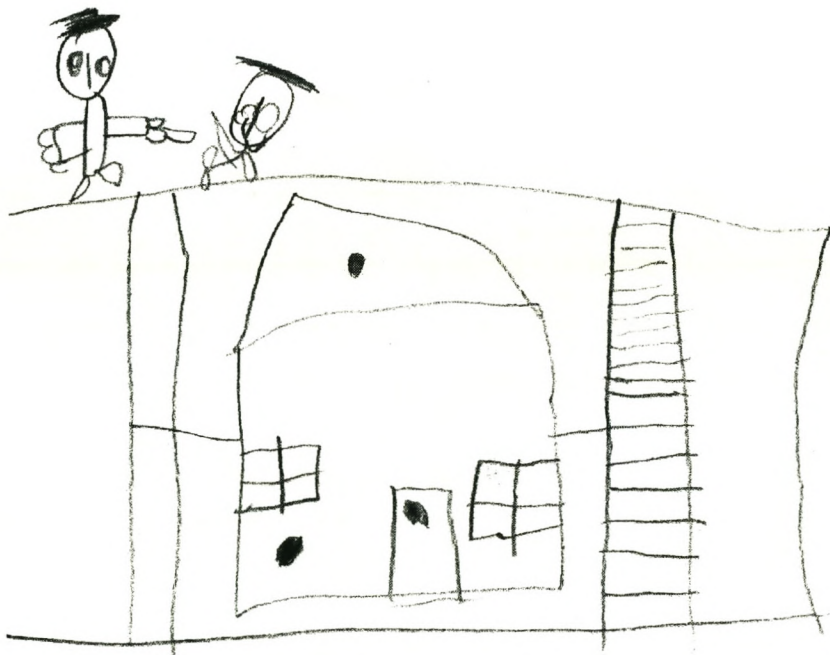

Deelnemer #6, Donderweer, blits en die donker

BYLAE Q: ANDER

Deelnemer #36, Motor wat my omry

Deelnemer #17, Diewe wat inbreek